

Универзитет "Гоце Делчев" Штип

Правен факултет Кочани

Практикум за вежби по Римско право

м-р Марија Радевска

2011, Кочани

Воведни напомени

Вежбите се замислени како утврдување на знаењата кои студентите ќе ги стекнат на предавањата. За таа цел тие ќе се изведуваат како практичен дел од наставата. Целта на вежбите е да го поттикне размислувањето на студентите за одредени прашања и да развие дискусија меѓу нив. Овој практикум треба да им послужи за да го проверат своето знаење стекнато преку читање на учебникот по Римско право, но воедно и да дојдат во допир со изворните текстови од римското право,, правничкиот јазик на римјаните, начинот на кои тие ги регулирале општествените односи и техниките што ги користеле при тоа. Овој практикум се однесува на материјалното римско право и во кратки црти ги обработува основните правила на личното, имотното, облигационото и наследното римско право. Практикумот се труди да ги опфати основните правни институти на римското право кои студентите ќе можат да ги препознаат и во денешните правни системи, во иста или во видоизменета форма и пред сè ќе можат да ги поврзат со нашето позитивно право. На тој начин, овој практикум треба да послужи од една страна за поуспешно совладување на материјата римско право и во исто време развивање на правниот начин на размислување кај студентите, а од друга страна треба да послужи за воочување на значењето и придонесот на римското право за денешниот изглед на правните системи, посебно на нашето позитивно право.

Вежби за проверка и утврдување на знаењето на тема извори на правото

Вежба бр.1

Прашање : За извори од кој период зборува следнава одредба?

- ✚ Нашето право се состои од пишано и напишано. Пишано право се законите, плебисцитите, сенатските мислења, царските конституции, едиктите, одговорите на правниците (Inst. 1, 2, 3).

Објаснување : Во оваа одредба станува збор за извори на римското право од вториот период, односно од класичен Рим. Во овој период продолжуваат да се применуваат изворите од првиот период (обичаите како напишано право, законите, плебисцитите и едиктите), а согласно промените во државното уредување и улогата на принципсот во создавањето на правото како нови извори на правото се јавуваат неговите конституции, но и мислењата на сенатот и одговорите на правниците на кои токму принципсот им дал сила на извор на правото.

Вежба бр.2

Прашање: Од кој период потекнува изворот на правото од следното правно правило?

- ✚ Закон е она што народот ќе го востанови и нареди(Gai,Inst.1,3)

Објаснување: Законите како извори на правото се јавуваат уште во првиот период на римската држава. Нивен доносител се римските комиции, како собранија на целото римско население (патриции и плебејци). Тие се задолжителни правила за целиот римски народ. Својот легитимитет го црпат од правно правило кое било содржано во првиот закон, Законот на 12 таблици според кое: " сè она што подоцна народот ќе го изгласа ќе биде законито и признато". Законите имаат значење на извор на правото и во вториот период, во класичен Рим, а веќе во третиот период паѓаат во сенката на конституциите на императорот заедно со останатите извори.

Табела бр.1: Споредбен приказ на изворите на правото од првиот период

Извор на правото	Основна карактеристика	Доносител	Задолжителност	Значење
Закон на 12 таблици	Кодификација на обичајното право	Десет избрани луѓе-децемвири	За целиот римски народ	Го означува почетокот на пишаното право и е првата кодификација на римското право

Закопи-leges	Општозадолжително правило со апстрактна содржина	Римските комиции	За целиот римски народ	Внесуваат единство во регулирањето на односите
Plebiscita	Општозадолжително правило со апстрактна содржина	Плебејските собранија	Само за плебејците	Претставувале противтежа на моќта и богатството на патрициите
Едикти	Наредби со кои се применувало и менувало постоечкото право	Магистратите	За лицата на кои се однесувале	Тие се основите на еден нов правен поредок кој ги надминува суровоста и строгоста на jus civile

Вежба бр. 3

Прашање: Од кое право потекнува начелото кое го среќаваме во горната одредба?

- ✚ Во сè, а најмногу во правото треба да се води сметка за правичноста (D. 50,17, 90).

Објаснување: Ова начело е едно од основните на кои се засновала работата на римските магистрати почнувајќи од првиот период, а посебно во класичното право кога тоа најмногу доаѓа до израз. Римските магистрати ја увиделе строгоста и крутоста на старото римско право и во рамките на својата државна служба, односно при користењето на ius edicendi и донесувањето на едикти, се обидуваале да ја надминат истата, а правните правила да ги прилагодат на новонастанатите услови и во согласност со она што е добро и справедливо (quod bonum et aequum est). На тој начин тие со своите едикти создале нов правен поредок наречен магистратско или хонорарно право кое отстапувало од римскиот формализам и крутоста.

Вежба бр. 4

Прашање: За кој извор станува збор?

- ✚ Нема сомнение дека сенатот може да создава право (D.1, 3, 9)
- ✚ Мислење на Сенатот е она што тој ќе го нареди и востанови. Тоа има сила на закон иако тоа некогаш било оспорувано (Gai Inst. 1, 4)

Објаснување: Овие правни правила зборуваат за еден посебен извор на правото наречен senatus consulta или мислења на сенатот. Мислењата на сенатот добиваат правна сила на општозадолжителни правила во класичниот период, во времето на принципатот. Принцепсот е тој кој им дава правна сила на овие

мислења и кој со своето јакнење како фигура во државното уредување ги фрла во сенка, заменувајќи ги мислењата на сенатот со она што тој ќе го каже на свечена седница пред сенатот (orationis principum).

Вежба бр. 5

Прашање: Што претставува следнава максима ?

✚ Iuris praecipua sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere (D.1,1,10,1)

Објаснување: За класичниот период е карактеристичен развојот на правната наука (jurisprudentia) и појавата на голем број римски правници кои се занимавале со прашања од областа на правото и филозофијата на право. Тие пишувале правни максими и определувања на правни поими, а меѓудругото создале дефиниции за правото кои се неисториски и идеалистички. Една од поубавите дефиниции за правото е горедадената која во превод значи:

❖ " Овие се правните правила: чесно да се живее, на друг да не му се наштетува и на секој неговото да му се даде ".

Други познати дефиниции за правото и правичноста се:

- ❖ Jus est ars boni et aequi - " Правото е умешност на доброто и справедливото .
- ❖ Jus obruitur vi – Силата го закопува правото.
- ❖ Justitia omni auro carior – Правичноста е поскапа од секое злато - Цицерон
- ❖ Justitia regnorum fundamentum - Правичност е (треба да биде) основа на владеачите

Вежба бр. 6

Прашање: Толкувај го правното правило.

✚ Што царот ќе одреди има сила на закон (D. 1, 4, 1)

Објаснување: Ова правило ја опишува положбата на римскиот владетел во однос на државната власт и во однос на правниот поредок во класичниот и посткласичниот период од развојот на римската држава. Легитимитетот на правните правила што ги создавал царот произлегувал од Lex de imperio – кралскиот закон кој бил донесен за неговата власт и со тој закон народот нему му ја пренел својата власт и овластувања. Неговата волја во создавањето на

правните правила со ништо не била ограничена. Не ја ограничувале ниту постоечките правни правила што најдобро се гледа од максимите:

- ❖ *Princeps legibus solutes est* - Принцепсот не е должен да ги почитува правилата на правниот поредок
- ❖ *Quidquid principi placuit legis habet vigorem* - Сè она што му се допаѓа на принцепсот има сила на закон.

Вежба бр. 7

Прашање: Толкувај го правилото.

- ✚ Плебисцит е она што плебсот ќе го нареди и востанови. Некогаш патрициите тврделе дека плебисцитот не ги обврзува, бидејќи се донесени без нивно одобрување (Gai , Inst. 1, 3)

Објаснување: Во првиот период постои поделеност на римскиот народ на плебејци и патриции. Таа поделеност се рефлектира и во однос на државните органи, а понатаму и во однос на правото. Одлучувајќи на своите собранија, плебејците донесувале правни правила наречени плебисцити и бидејќи собранијата биле сочинети само од претставници на плебејците тие биле задолжителни само за нив. По сè друго тие биле исти со законите. Оваа разлика била надмината со *Lex Hortensia* со кој се предвидувала општа задолжителност на плебисцитите и од тој момент тие се губат од изторијата како посебен извор на правото и се претопуваат со законите.

Вежба бр. 8

Прашање: Објасни го правилото.

- ✚ Магистратите делеле правда (забелешка - пресудувале), а за да знаат граѓаните кое право некој на некоја ствар ќе се примени,се осигурувале однапред и објавувале едикти (D.1, 2, 2,10)

Објаснување: Уште во првиот период на римската држава како извор на правото се сметале наредбите што во рамките на својата работа ги издавале магистратите (вршителите на државни служби). Со тие наредби кои биле наречени едикти магистратите имале за задача да го применат римското право во конкретниот случај, а при неговата примена тие често го менувале и дополнувале со цел да го прилагодат на новите општествени услови, раководејќи се од идејата на доброто и справедливото во робовладетелскиот свет. На тој начин се создал нов правен поредок наречен магистратско – хонорарно право.

Пример: Според *ius civile* правото на сопственост врз робовите можело да премине од едно на друго лице само со исполнување на одредена форма, но не и со едноставно предавање на владените врз робот. Во ваков случај ако лицето А продал и предал во владение роб кој бил негова сопственост на лицето Б, но притоа не била почитувана и исполнета формата што правото ја барало при пренос на сопственоста, лицето А можело да го бара робот од лицето Б или од кој било друг во чии раце би се нашол робот. Меѓутоа, преторот давајќи значење и важност на самата волја, односно намерите на лицата во поголема мера од значењето што се придавало на формата на самата постапка, можел да му забрани на лицето А да покрене тужба против лицето Б и истовремено му давал на лицето Б право на тужба против лицето А или било кое трето лице кај кое се наоѓал робот. Со други зборови, благодарение на преторот, лицето Б ги имало правните средства кои во *ius civile* биле својствени за сопствениците, а лицето А ги немало истите и ценејќи според правната заштита во конкретниот случај можеме да кажеме дека *ius honorarium* го третира лицето Б како сопственик на робот, што се чини сосема исправно бидејќи соодветствува со фактичката состојба, волјата на страните, како и начелата *bonum et aequum* за разлика од *ius civile* (според ова право сопственик на робот сè уште е лицето А).

Вежба бр. 9

Прашање: За кој извор на правото зборува следнава одредба?

- ✚ Но и оние права кои со долготрајна пракса се потврдиле и низ многу години почитувани, како молчалива согласност на народот, треба да се почитуваат како и напишаните права (D.1, 3, 38)
- ✚ Непишаното право доаѓа од она што ќе потврди праксата. Имено, долготрајните обичаи потврдени со согласност на оние кои ги применуваат важат како да се закони (*Iustiniani, Inst. 1, 2, 9*)

Објаснување: Оваа одредба зборува за обичајот како непишан извор на правото кој воедно е првиот регулатор на односите во римската држава во периодот на *jus non scriptum* (периодот на непишаното право). Сите дотогашни обичаи се кодификувани во Законот на 12 таблици и со тоа се претворени во обичајно право кое преку законот продолжило да се применува како извор на правото. Обичаите се извор на правото и во вториот период на римската држава, а во третиот период тие влегуваат во правниот поредок наречен *jus* и се применуваат наспроти правилата создадени од владетелите (*leges*).

Вежба бр. 10

Прашање: За кој извор на правото зборува правилото?

- ✚ Нашиот цар Север во рескрипт одговорил дека кај нејаснотиите кои произлегуваат од примена на поедини закони треба, наместо законот, да се применува она што е утврдено во праксата и обичаите (D.1, 3, 38)

Објаснување: Во ова правило се зборува за извор на правото кој за прв пат се јавува во вториот период од римската држава, поточно во времето на принципатот. Волјата на принцепсот (владетел) имала правосоздавачка моќ. Правото што тој го создавал било содржано во четири вида на конституции- mandata, edicta, decreta I rescripta. Рескриптот бил конституција со посебна содржина и во суштина претставувал одговор на принцепсот на прашање што граѓаните или правни лица му го упатиле и тој имал сила на прецедент.

Табела бр. 2: Видови конституции

Вид на конституција	До кого се упатува	Вид на содржина на конституцијата	На што се однесува содржината
Edicta	До сите жители на државата	Општа содржина	се создавале правила од областа на јавното и приватното право
Mandata	До управниците на провинции и другите службеници	Општа содржина	Содржината се однесува на начинот на вршење на државни функции
Decreta	До поединци кои го изнеле својот спор пред принцепсот, но се применувала и во идни случаи како прецедентно право	Решение во поединечен случај	Административни или судски поединечни случаи
Rescripta	До граѓани поединци или државни органи кои му се обратиле на принцепсот со прашање, а имале сила на прецедент	Писмен одговор за конкретно прашање	Содржината е одговор на конкретно прашање

Дел Втори

Вежби за проверка и утврдување на знаењето на тема статусно и семејно право

Вежба бр.1

Прашање : Што ни кажува следното правило?

✚ Сето право создадено е заради луѓето (D. 1, 5, 2).

Објаснување : Правилото упатува на заклучокот дека како субјекти на правото според римскиот правен поредок можеле да се јават само луѓето и единствено тие можеле да бидат носители на права и обврски. Тука би напоменале дека луѓето како субјекти се јавувале како индивидуално (како физички лица) така и преку нивните здружувања во правни лица.

Вежба бр. 2

Прашање : На кој институт од статусното право се однесуваат следниве правила?

✚ Сèуште неродено дете се смета за дел од мајката или утробата (D. 25, 4, 1, 1)

✚ Зачнатото дете , во некоја рака, се смета како да е веќе родено (D. 38, 16, 7).

Објаснување : Овие правила се однесуваат на правната способност како посебен институт во рамките на статусното право.

Првото од нив го изразува основното правило на римското право кое се однесувало на стекнување правна способност – правна способност на римски граѓанин се стекнувала со раѓање на детето, односно зачетокот не се сметал за субјект на правото. Единствен субјект била жената што го носела зачетокот во својата утроба, неговата мајка.

Второто правило го изразува исклучокот од основното правило¹. Исклучок постоел во случај кога таткото на неродено дете умрел пред тоа да се роди, а по неговото зачнување. Со цел да се заштитат имотните правата на зачетокот,

¹ Овој исклучок се изразува и со правилото: Infans conceptus pro jam nato habetur quatenus de commodis ejus agitur (D 1, 5, 7)

детето се сметало за родено во моментот на смртта на таткото, под услов да се роди живо и да се роди најдоцна десет месеци по смртта на пресумптивниот татко.

- ❖ Ова правилото од римското право е преземено во правните системи на многу модерни држави, меѓу кои и нашата. Го среќаваме во нашиот Закон за облигациони односи, во скоро неизменета форма од онаа во римското право. Така, според чл. 45-а став 3 " Се смета дека зачатото дете е родено кога тоа е потребно за заштита на неговите права, под услов да се роди живо."

Вежба бр. 3

Прашање : За кој институт зборува правилото?

- ✚ Сите кои се наоѓаат во римската држава, врз основа на конституција на царот Антонин, станала римски граѓани (D. 1, 5, 17).

Објаснување : Правилото зборува за еден од начините на стекнување на правна способност на римски граѓани, односно стекнување на status civitatis со природување, натурализација. Во римското право постоеле два вида на природување – приватно и јавно. Во конкретниот случај се работи за јавна натурализација, извршена од страна на државен орган поточно од страна на императорот, со конституција.

Вежба бр. 4

Прашање : За кој институт зборува правилото?

- ✚ Ако некоја жена, римска граѓанка, е бремена, врз основа на Клаудијевото сенатско мислење, станува робинка бидејќи одржувала полови односи со туѓ роб, спротивно на волјата на неговиот сопственик; многумина разликуваат и сметаат дека детето кое е зачатото во законит брак ќе се роди како римски граѓанин, а ако е зачатото во вонбрачен брак, детето ќе се роди како роб чија мајка станала робинка (Gai, Inst. 1, 91).

Објаснување : Правилото зборува за правна способност на римски граѓани, поточно за еден од начините на стекнување на правна способност на римски граѓани, односно стекнување на status civitatis со раѓање. Во римското право на ваков начин правна способност стекнувале само децата чии родители биле римски граѓани, или само мајката на вонбрачно дете била римска граѓанка. Правилото уредува еден специфичен случај во кој мајката за време на бременоста барем еден извесен период наречен favor libertatis уживала граѓански

права, а подоцна станала робинка. Детето родено во ваков случај стекнувало правна способност на римски граѓанин.

Вежба бр. 5

Прашање : На што укажуваат следниве правила?

- ✚ Според многу прописи на нашето право понеповолна е положбата на жената отколку на мажите (D. 1, 5, 9).
- ✚ Жените се од сите граѓански или јавни функции оддалечени, па затоа не може да бидат судии, ниту да вршат магистратура, ни да поднесуваат тужбени барања, ни да посредуваат за други, ниту да бидат застапници (D. 50, 17, 2)

Објаснување : Овие правила укажуваат на нееднаквоста која постоела меѓу лицата со иста правна положба, односно римските граѓани. Во конкретниот случај нееднаква положба имаат жените како цела категорија на население, во однос на мажите.

Ограничувањето е општо бидејќи се однесува на сите римски граѓанки како посебна категорија граѓани.

Ограничена е посебно нивната правна способност во јавното право, односно тие неможат да избираат ниту да бидат избрани за вршители на државни функции, а ограничена била и нивната правна способност во приватното право во однос на можноста да се користат со институтите на процесното право.

Вежба бр. 6

Прашање : За што зборува правилото?

- ✚ Лицата кои се осудуваат на смрт, на борба со диви ѕверови или на работа во рудниците ја губат слободата, а имотот им се запленува во полза на државата (D. 28, 1, 8, 4).

Објаснување : Правилото зборува за еден начин на престанок на правната способност, односно за граѓанска смрт. Сите горенаведени случаи биле правнорелевантни факти за настанување на граѓанска смрт при што се губеле имотните права и слободата. Ваквиот случај на граѓанска смрт се нарекувал *capitis deminutio maxima* и се разликувал од случаите кога при преселување во латински или peregrински општини римските граѓани ги губеле имотните права но

ја задржувале својата слобода и добивале правна положба на латини и peregrini. Вториот случај на граѓанска смрт се нарекувал *capitis deminutio media*.

Вежба бр. 7

Прашање : За што се зборува во следното правило ?

- ✚ Затоа, сите деца, било да се од машки или од женски пол, кои се под власта на таткото можат на ист начин да се дадат во *манципиум*, како што можат да се дадат робовите (Gai, Inst.1, 117).

Објаснување : Правилото зборува за еден од начините на ограничување на правната способност на римските граѓани, односно лицата *alieni juris*. Овие лица биле под власта на својот *pater familias* и тој имал право да ги оттуѓи во друго семејство за одреден период. Причините за ваквата постапка најчесто биле:

- Да се добие надомест за работата на лицето *alieni juris* во туѓото домаќинство или
- На ваков начин се надоместувала штетата што лицата ја причиниле со деликт

Овие лица се нарекувале лица *in mancipatio* и нивната правна способност била ограничена (се работи за индивидуални ограничувања) за периодот на *манципацијата*, а нивната положба била слична на онаа на робовите.

Вежба бр. 8

Прашање : За која правна положба зборуваат правилата?

- ✚ Робовите се наоѓаат под власта на господарот. Таа власт потекнува од општото право; бидејќи скоро кај сите народи можеме да забележиме дека господарите имаат кон робовите право на животот и смртта, сè она што робот го стекнува, го стекнува за господарот (Gai, Inst.1, 52).
- ✚ Помеѓу робовите и слободните неможе да се склучи брак но може *contubernium* (Pauli Sent. 2, 19, 6)

Објаснување : Првото правилото зборува за правната положба на робовите во старото римско право кога тие биле третираны како објекти на правото. Господарот имал право да го убие својот роб или да прави со него што сака, а правниот поредок во ништо не го ограничувал. Единствениот факт кој укажува дека робовите сепак биле сметани за луѓе е прогласувањето на нивните гробови за свети места.

Второто правило зборува за едно конкретно непризнавање на право да се склучи римски полноважен брак (*matrimonium iustum*), односно неможност на робовите да ги користат римските установи на семејното право - *jus connubii*.

Заедниците на робовите или на робовите и слободните се нарекувале *contubernium* и иако фактички постоеле, сепак биле правно ирелевантни односи. Во посткласичниот период оваа заедница предизвикува одредени правни последици, меѓу кои и забрана за разделување на семејството (*separatio dura*).

Вежба бр. 9

Прашање : За која манумисија се работи ?

- ✚ Одамна е веќе дозволено господарите да можат во католичка црква да им подарат слобода на своите робови (CJ. 1, 13, 1 Imp. Constantinus A. ad Protogenem episcopum, a. 316).

Објаснување : Манумисии во римското право претставувале форми пропишани од римското право за ослободување на робовите од страна на господарите. Постоеле повеќе видови на манумисии, формални и неформални. Правилото зборува за *manumissio in sacrosanctis ecclesiis*, односно ослободување на робот преку изјава на господарот дадена во црква за време на религиски обреди. Ова манумисија била неформална и се појавила во посткласичното право

Табела бр. 1 Манумисии

	Форма на манумисија	Значење на манумисијата
1.	Manumissio vindicta	Најстара форма на ослободување во форма на привиден спор
2.	Manumissio testamento	Форма од старото римско право според која волјата за ослободување на робот била изразена во тестаментот на господарот
3.	Manumissio cesnu	Форма од старото право според која робот бил ослободуван со запишување во цензорските списоци
4.	Manumissio per epistolam	Неформална манумисија од класичното право, ослободување со писмо на господарот
5.	Manumissio inter amicos	Неформална манумисија од класичното право, ослободување со изјава на господарот дадена во присуство на неговите пријатели
6.	Manumissio per mensam	Манумисија од посткласичното право, робот бил ослободуван со прифаќање на заедничка софра со семејството на господарот
7.	Manumissio in sacrosanctis ecclesiis	Манумисија од посткласичното право, робот бил ослободуван со изјава на господарот дадена во црква за време на религиски обреди.

Вежба бр. 10

Прашање : За која правна положба зборува следните правила?

- ✚ Постојат три вида ослободеници: тие се или римски граѓани, или латини или влегуваат во кругот на дедитициите (Gai, Inst. 1, 12).
- ✚ Оној кај кој ќе се најдат три услова, т.е. да е постар од 30 години, да му припаѓал на господарот по квиритско право и да е ослободен со валидна и законска манумисија, т.е. по пат на виндикта, со упис во книгата на цензот или со тестамент, тој станува римски граѓанин, а ако нешто недостасува, тој ќе биде Латин (Gai, Inst. 1, 17).

Објаснување : Во ова правило се зборува за правна положба на ослободеници или *libertini*. Ваква положба добивале ослободените робови. Во рамките на самата положба постоеле разлики помеѓу ослободениците во зависност од начинот на кој биле ослободени и положбата на оној кој ги ослободил. Во класичниот период се разликувале три вида на ослободеници:

- Ослободеници со положба на римски граѓани кои биле ослободени од квиритски сопственик, по пат на формалистички начин на ослободување, при што биле запазени прописите за бројот на ослободувања, возраста на ослободениците и возраста на ослободеникот. Овие услови се изразени и во второто правило од оваа вежба.
- Ослободеници со положба на Латини кои биле ослободени од квиритски или бонитарен сопственик, но не бил исполнет некој од условите предвидени со римските приписи. На овој заклучок упатува и второто правило од оваа вежба и
- Ослободеници со положба на дедиции биле робовите кои за време на ропството биле оковани, мачени или осудени да се борат со меч и со диви животни.

Вежба бр. 11

Прашање : За чија деловна способност зборуваат правилата ?

- ✚ Касијанците тврделе дека е полнолетен оној кој со својот физички изглед тоа го покажува, т.е. оној кој е полово зрел. Прокулејанците пак тврделе дека тоа е оној кој наполнил 14 години. Приско, меѓутоа, смета дека е полнолетен оној кај кој ќе се најдат двете својства, т.е. да има и физички изглед и број на години (Ulpiani, Reg. 11, 28).
- ✚ Укинувајќи го непристојниот преглед, вршен при утврдување на полнолетноста на мажите, наредуваме: исто онака како што жените по навршени 12 години, во секој случај се сметаат за полнолетни, исто така треба да се третираат и мажите по навршени 14 години, напуштајќи го

непристојниот физички преглед(CJ. 5, 60, 3 Imp.Justinianus A.Menae pp. (a.529))

Објаснување : Овие правила зборуваат за критериумите според кои се утврдувало постоењето на деловна способност кај римските граѓани. Според првото правило за стекнување на полнолетство кај мажите требало да бидат кумулативно исполнети два услови: физички изглед и број на години. Првиот услов претпоставувал индивидуален физички преглед кај машките лица, а во однос на вториот услов се барало да имаат навршено 14 години. За утврдување на полнолетството кај жените постоела претпоставка дека тие стануваат полнолетни со наполнување на 12 години. Во врска со ова правило имало повеќе различни мислења.

Јустинијан го прифатил мислењето на Прокулеанците (правна школа во која се групирале еден дел од правниците во класичниот период) , а тоа е изразено во второто правило според која мажите се сметале за полнолетни со навршување на 14 години, а жените со навршување на 12 години.

Вежба бр. 12

Прашање : За кои субјекти на правото се работи?

- ✚ Без одобрение на тотор малолетникот не може да се обврзе од секој договор, но и без одобрение на тотор може да се стекнува склучувајќи договори и примајќи ствари по пат на традиција. Со давање заем не може себеси да се обврзе бидејќи без одобрение на тоторот не може ништо да оттуѓи (D. 26,8,9 pr. Gaius libro duodecimo ad edictum provinciale).

Објаснување : Правилото зборува за малолетниците како субјекти на правото, поточно за малолетници кои излегле од детството и кои римјаните ги нарекувале *impuberes infantia majors*. Тоа биле лица со навршени 7 години. На нив римското право им признавало ограничена деловна способност, односно имале право да преземаат правни работи со кои ја подобрувале својата имотна положба, а немале право да преземаат правни работи со кои ја влошувале својата имотна положба.

За разлика од нив, лицата кои немале наполнето 7 години се нарекувале *infantes* и тие биле целосно деловно неспособни.

Институт кој служел за надополнување на деловната способност кај овие лица кои поради својата возраст не биле целосно деловно способни бил тоторот.

Вежба бр. 13

Прашање : За кои субјекти на правото се работи ?

- ✚ Според Законот на 12 таблици, на расипникот му се забранува да управува со својот имот, што е воведено со обичај уште од почетокот. И денес преторите или управниците имаат обичај, ако најдат таков човек кој не знае ни за време ниту за граница за своите издатоци, туку својот имот со расфрлање и расипништво го упропастува, ќе му се одреди старател, на сличен начин како и на душевно болниот, па двајцата ќе останат под старателство, додека душевно болниот не оздрави, а овој другиот не стекне разумни навики, а ако тоа се случи, тие по сила на законот престануваат да бидат под власта на старателот (D. 27, 10, 1 pr Ulpianus libro primo ad Sabinum).

Објаснување : Ова правило зборува за една категорија на субјекти на римското право кај кои поради психички недостатоци или одредено нивно однесување, правниот поредок предвидел ограничување или одземање на деловната способност за периодот додека траеле причините. Во оваа категорија на лица спаѓале расипниците и душевно болните. Деловната способност кај нив се надоместувала со старател.

Вежба бр. 14

Прашање : За кои субјекти на правото зборува правилото ?

- ✚ Нерације Приск смета дека тројца прават здружение, и на тоа треба, воглавно да се држиме (D. 50, 16, 85).

Објаснување : Правилото зборува за правните лица како субјекти на римското право. Во римското право тие се познати уште од најстарите времиња. Во конкретниот случај се работи за приватни правни лица кои се основале по иницијатава на најмалку тројца римски граѓани – tres faciunt collegiums. За основање на овие правни лица најпрво важело начелото на автонимија, но во времето на Цезар и Август, било потребно претходно одобрение. Приватните правни лица понатаму се делеле на стопански претпријатија и на здруженија и задружбини. Првите имале економски цели, а вторите имале некономски цели (политички, социјални, културни, хуманитарни и други цели).

Вежба бр. 15

Прашање : За кои субјекти на правото зборува правилото ?

- ✚ Ако нешто се должи на заедницата, не се должи на поединците, па ни она што го должи заедницата не го должат поединците (D. 3, 4, 7, 1).

Објаснување : Правилото зборува за правните лица како субјекти на римското право. Тоа се однесува на одредување на поимот заедница и поимот правно лице кои потекнуваат од класичниот период. Имотот внесен во заедницата претставувал сосопственост на нејзините членови и поимот правно лице се јавувал како носител на сопствен имот. Ова значело дека имотот на поединците бил одделен од имотот на правните лица кои тие ги основале.

Вежба бр. 16

Прашање : За кои субјекти на правото зборува правилото ?

- ✚ На колегиумите, ортаклаците или на некои други под слично име, на кои им е признато право на здружување, својствено им е, по углед на државата, да имаат заеднички имот, заедничка благајна и управник или синдикат, кои, како и државата, се што треба заеднички да го направат или спроведат, кога тоа ќе го направат-вреди односно е валидно (D. 50, 16, 85).

Објаснување : Правилото зборува за правните лица како субјекти на римското право. Во класичниот период веќе се направила нивната поделба на правни лица од јавното право (државата) и правни лица од приватното право. Организацијата на државата како правно лице била одредена со правилата за уредување на државата, односно со самиот акт за основање на правното лице, а организацијата на приватните правни лица била спроведена по примерот на државата.

Табела бр. 2 Правни лица во римското право

Карактеристики на правни лица од старото право	Правна способност имала римската држава која вршела функции на власт, но и функции на правно лице од приватното право	Одредени осамосто-ени државни и општествени уста-нови како храмовите, латинските и peregrinските општини имале правна способност	Генсот задржал некои свои имотни и неимотни овластувања и во времето на републиката.
Карактеристики на правни лица од класичното право	Државата е правно лице со јасно издвоени јавни и приватни овластувања, а со тоа се прави разлика меѓу правни лица на јавното и на приватното право	Правните лица од приватното право настанувале или со одлука на државен орган или по иницијатива на приватните лица	Правните лица од приватното право се делеле на стопански претпријатија и на здруженија.
Карактеристики на правни лица од посткласичното право	Во јустинијановата кодификација се прави јасна разлика меѓу два вида правни лица- universitates rerum universitates personarum	Universitates personarum биле правни лица со сопствен имот и одделно членство, а universitates rerum се правни лица со посебен имот но без одделно членство, кои служеле за задоволување на трајни и општи потреби на неопределен круг на луѓе	Во посткласичното право се јавува нов вид на правни лица т.е. принудни здруженија, основани со административна принуда

Вежба бр. 17

Прашање : За институт од римското брачно право зборува правилото ?

- ✚ Меѓу робови и слободни лица не може да се склучи брак , туку може *contubernium* (Pauli, Sent. 2, 19, 6).

Објаснување : Правилото зборува за *contubernium*, односно за еден вид на заедница на мажот и жената во римската држава. Таа заедница не претставувала римским правовалиден брак бидејќи лицата не ги исполнувале условите кои ги барало римското право (лица кои немаат *jus conubii*, односно право да склучат брак). Оваа заедница фактички постоела како заедница на робовите или робови и слободни лица. Правото не ѝ признавало правни последици на оваа фактичка заедница на робовските семејства сè до посткласичниот период, кога се вовела забрана за разделување на робовското семејство.

Вежба бр. 18

Прашање : На што се однесува следново правило ?

- ✚ Правовалиден брак настанува ако помеѓу лицата кои го склучуваат бракот постои *conubium*, ако мажот и жената се полово зрели, и ако тие двајцата се согласат ако се *sui juris*, односно ако се согласат нивните татковци, доколку се под нивна власт (Ulpiani, Reg. 5, 2).

Објаснување : Правилото зборува за условите во римското брачно право за склучување на римски правовалиден брак- *matrimonium iustum*. Постоеле четири услови кои кумулативно требало да се исполнат. Лицата требало да имаат правна способност да се служат со установите на римското брачно право-*jus conubii*. Понатаму тие требало да бидат полово зрели, односно во пубертет, како и да имаат намера заеднички да живеат. Намерата за заедничко живеење-*affectio maritalis* на почетокот неморала да постои кај брачните другари, туку само кај нивните *pater familias*, а во класичниот период се барала и кај семејствата и кај брачните другари, за да во посткласичниот период преовлада мислењето дека *affection maritalis* треба да постои само кај брачните другари. Последниот услов бил бракот да се склучи во една од трите законски форми, односно *confarreatio*, *coemptio* и *usus*. Ако не бил исполнет некој од наведените услови, се сметало дека меѓу тие лица не постои римски правовалиден брак, туку конкубинат или природен брак кој ги немал правните последици врзани со установата брак.

Вежба бр. 19

Прашање : На што се однесува следново правило?

- ✚ Помеѓу предци и потомци, без оглед во кој степен на сродство се, не може да се склучи брак (Ulpiani, Reg. 5, 6).

Објаснување : Правилото се однесува на прокламирање на една од брачните пречки во римското право, односно сродството. Сродството помеѓу одредени лица се сметало за околност од реалниот живот која негативно влијаела на можноста да се склучи брак. Во конкретниот случај се работи за сродство во права линија, кое претставувало брачна пречка без оглед на степенот, за разлика од сродството во странична линија кое било пречка само до четвртиот степен. Крвното сродство претставува брачна пречка и во модерните системи на брачното право, меѓу кои и според нашиот Закон за семејство².

Табела бр. 3 Услови за склучување брак и брачни пречки во римското право

	Услови за склучување на брак	Брачни пречки
1.	Лицата кои сакаат да склучат брак требало да имаат <i>jus conubii</i> , односно право да склучат брак	Постоечки брак бил пречка за склучување на нов брак
2.	Се барало постоење на намера за заеднички да се живее- <i>affectio maritalis</i>	Душевна болест, која му претходела на склучувањето на бракот
3.	Лицата да се во пубертет(жените да имаат 12 години, а мажите 14)	Крвно сродство, по права линија неограничено, а во странична линија до четврти степен
4.	Бракот да е склучен во една од формите предвидени со закон: <ul style="list-style-type: none"> ➤ Coemptio или купување на жената како најстара и најформална форма ➤ Confareatio односно свечена форма која ја употребувале патрициските слоеви и ➤ Usus или најчестата и наједноставната форма која се засновала само со преселување на жената кај мажот и била карактеристична за сиромашните слоеви 	Во времето на Август не бил дозволен брак меѓу сенатори и либертини или артистки бидејќи се сметало дека не му одговараат на сенаторскиот висок ранг

Вежба бр. 20

Прашање : На што се однесува следново правило?

² Според чл.20 од Законот за семејство ("Сл. весник на Р Македонија" бр. 80/92 од 22 декември 1992 год): " Не можат меѓу себе да склучат брак крвни роднини во права линија(дедо,баба, мајка, татко и внуци), како ни родени браќа и сестри, брат и сестра по татко, односно по мајка, стрико и дете од брат, вујко и дете од сестра, тетка и дете од брат, тетка и дете од сестра, ниту први братучеди.

Не можат да склучат брак и лица чие сродство од претходниот став е засновано со посвојување."

- ✚ Додека под татковска власт се наоѓаат и мажи и жени, под манус доаѓаат само жените.(110)Некогаш биле три начини за доаѓање под манус: тоа се: *usus, farreus* I *coemptio*. (Gai, Instit. 1, 109-110).

Објаснување : Правилото се однесува на засновање на римски правовалиден брак, поточно брак со манус – *matrimonium cum manu*. Бракот кој бил склучен во некоја од законските форми при што жената не го користела т.н. институт *usurpatio trinoctii*(да помине три ноќи надвор од куќата на мажот), врз неа се засновала власта на старешината во семејството. Вториот вид на брак бил бракот без манус. Положбата на жената во овие две брачни врски се разликувала, а секако била поповолна во бракот во кој врз жената не се засновала власт на старешината на семејството, туку таа си останала лице *sui juris* или пак таа си останала под власта на својот *pater familias*.

Вежба бр. 21

Прашање : За што зборува следново правило?

- ✚ Положба на син во семејство се стекнува не само по природен пат, туку и со адопција. Иако е адопција општ назив, тој сепак се дели на два посебни вида, од кои едниот исто така се нарекува адопција, а другиот адрогација. Се адоптираат лица кои се под туѓа власт, а се адрогираат оние кои се *sui juris* (D. 1, 7, 1, 1 *Modestinus libro secundo regularum*).

Објаснување : Правилото зборува за двата начини на засновање на татковска власт врз членовите на семејството, односно со раѓање и со посвојување. Освен овие два начини во еден подоцнежен период се јавува и трета форма на воспоставување на таткова власт, а тоа е позаконувањето во времето на императорот Константин. Како што се гледа и од правилото, во рамките на адопцијата сеправела разлика меѓу адопција и адрогација. Адопција било посвојување на туѓо дете, најчесто од страна на римските граѓани без деца, а адрогацијата бил свечен начин на посвојување машки деца *sui juris*, при што адрогираниот се одрекувал од своето семејство, од својот семеен култ и преоѓал како член во семејството на посвоителот.

Вежба бр. 22

Прашање : На што се однесуваат следниве правила?

- ✚ На родителите, децата треба да им искажуваат еднакво почитување иако нивната власт не е еднаква (D. 27, 10, 4 *Ulpianus libro trigesimo octavo ad Sabinum*).

- ✚ Жена не може да адоптира, бидејќи ниту вонбрачните деца ги нема под своја власт, но по одобрување на царот можат да адоптираат, за да се утешат заради изгубените деца (Justiniani, Inst. 1, 11, 10)

Објаснување : Првото правилото укажува на постоење на разлика помеѓу родителите на децата, со што во почетокот не се зборува за родителско право, туку за татковско право. *Pater familias* или шеф на семејството бил личност во рамките на патријархалното семејство кој имал власт над другите членови на семејството кои се нарекувале лица *alieni juris* или лица со туѓо право). Тој имал власт и врз својата жена, доколку бракот бил со *manus* (*matrimonium cum manu*), како и власт врз жените на машките членови на семејството кои биле лица *alieni juris*. Власта била доживотна и речиси неограничена и му овозможила на *pater familias*, како управувач и сопственик на средствата за производство, да држи цели генерации на слободни лица во положба која била речиси еднаква со положбата на робовите.

Второто правило ја потврдува таа разлика и укажува на фактот дека во римското право жената немала власт ниту над вонбрачните деца, односно деца над кои не постоела *patria potestas*. Овие деца биле лица *sui juris* и само од *pater familias* зависело дали ќе бидат дел од семејството. Долго време нивната працвна положба се регулирала само фактички, но не и правно.

Вежба бр. 23

Прашање : На што се однесуваат правилата?

- ✚ Децата не се ослободуваат од таткова власт со проста согласност, туку со акт составен во свечена форма, или со случај, и нема да се проверуваат причините кои го навеле таткото да го еманципира синот, туку само формата на актот. (C. 8, 48, 3 Impp. Diocletianus et Maximus AA. Et CC. Heliodoro).
- ✚ Ако синот врши јавни функции, се зема дека е во иста положба како да е *pater familias*, на пример кога обавува магистратура или кога е поставен тутор (D. 1, 6, 9 Pomponius libro sexton decimo ad Quintum Muciuim)

Објаснување : Овие две правила се однесуваат на начините на престанок на татковата власт. Во римското право биле познати неколку начини за престанок на *patria potestas*:

- Физичка смрт на таткото или на децата *alieni juris*
- граѓанска смрт на таткото или на децата *alieni juris*
- еманципација или ослободување од татковската власт по волја на семејниот шеф
- здобивање висока положба во јавна служба на лицата *alieni juris*, што било познато и како законска еманципација и

- недостојност на таткото.

Двете правила се однесуваат на еманципацијата, при што првото ја уредува еманципацијата по волја на таткото, а вториот ја уредува законската еманципација што настанувала кога лицата *alieni juris* ќе се здобиеle со положба на свештеник на Јупитер или свештеничка на божицата Венера, со положба на конзули, префекти и слично.

Вежба бр. 24

Прашање : На што се однесува следново правило?

- ✚ Одлучено е титорството и старателството да се сметаат за јавна обврска (Justiniani, Inst. 1, 21, pr).

Објаснување : Правилото се однесува на начинот на именување на тупори и старатели во римското право. Државни органи надлежни да именуваат тупори биле преторите и плебејските трибуни. Сите лица што на правилен начин биле повикани да ја вршат тупорката должност во принцип биле должни да ја прифатат. Само по исклучок, некои лица не биле овластени да ја прифатат(неспособните лица), а некои можеле да ја одбијат оваа должност(сиромасите, старите и болните лица и сл.)

Вежба бр. 25

Прашање : На што се однесува следново правило?

- ✚ За малолетници и малолетнички тупори вршат работи и даваат согласност (Ulpiani, Reg. 11, 25).

Објаснување : Правилото се однесува на еден посебен вид на тупори, односно тупори над малолетници. Друг вид на тупори во римското право биле тупорите над жени. Тупорот над малолетници во однос на малолетникот бил во положба на *pater familias*, односно се третираше како господар. Малолетниците добивале тупори на неколку начини:

- Со одредба на последната волја на шефот на семејството содржана во неговиот тестамент,
- По сила на закон, тогаш повикани за оваа должност биле агнатските сродници и
- Со одлука на надлежен државен орган

Основна задача на тоторот била да не го остави малолетникот без заштита и за оваа цел на тоторот му биле признати низа права во однос на имотот и личноста на штитеникот.

Вежба бр. 26

Прашање : На што се однесува следново правило?

- ✚ На жените и во овие работи потребна им е согласност на тоторот: ако водат спор врз основа на закон или законска постапка, ако се обврзуваат, ако вршат друга правна работа по цивилното право, ако и дозволуваат на својата ослободеничка да живее во *contubernium* со туѓ роб, и ако оттуѓуваат *res mancipi* (Ulpiani, Reg. 11, 27).

Објаснување : Правилото се однесува на еден посебен вид на тотори во римското право, односно тотори на жени. Според убедувањето на старите Римјани, жените и по полнолетството не биле способни да се грижат за своите интереси и затоа кај нив тоторот се задржувал како институт за дополнување на деловната способност и по полнолетството(за разлика од мажите). Во ова правило се наведени правните работи кои жената не можела полноважно сама да ги преземе, туку се барала и согласност на тоторот.

Вежба бр. 27

Прашање : На што се однесува следново правило?

- ✚ Душевно болно лице или расипник на кој му е забрането да располага со својот имот нема (забелешка: правно релевантна) волја(D. 50, 17, 40 Pomponius libro trigensimo quarto ad Sabinum)

Објаснување : Правилото се однесува на одредување на две категории на лица во римското право за кои поради одредени нивни карактеристики (болест или расипништво) се сметало дека не се способни да се грижат за своите интереси. Според правото нивната волја не била правно релевантна, а како недоместување на недостатокот бил создаден институтот старателство. Во римското право се разликувале неколку вида на старатели:

- Старателство над расипници
- Старателство над лица помлади од 25 години
- Старателство над луди и
- Други видови на старателство

ТРЕТ ДЕЛ

Вежби за проверка и утврдување на знаењето на тема **Имотно право**

Вежба бр.1

Прашање : За што зборува одредбата?

- ✚ Сето право со кое се служиме се однесува или на лица, или на ствари или на тужби. (Gai, Inst. 1,8.)

Објаснување : Оваа одредба ја претставува трипартидната поделба на правото направена од страна на правникот Гај³, која се среќава во неговото најзначајно дело "Институции", инаку учебник за студенти во Римската држава. Нејзиното значење е историско бидејќи за прв пат се воочува дека правото претставува една целина, еден систем на норми кои се однесуваат или на лица, или на ствари или на тужби. Оваа поделба на системот на правото и ден денеска претставува основа за систематизација на одредени модерни правни системи, како на пример францускиот Code civil (Граѓански законик од 1804 година).

Вежба бр. 2

Прашање : За кој институт се зборува во одредбата?

- ✚ Dominium над стварите води потекло од природното поседување на стварите рекол Нерва синот, па трага од тоа останала кај оние ствари кои се прибавуваат од земја, море и од небо, имено овие ствари стануваат веднаш сопственост на оној кој прв ги зема во владение, исто така и ствари земено во војна и острово создадено во море и скапоцени камења најдени на бреговите припаѓаат на оној кој прв ги зел во владение. (Gai, Inst. 1,8.)

Објаснување : Терминот dominium во римското право често се користи како синоним на терминот proprietas, но временски настанува пред овој термин и тоа кон крајот на републиката. Потекнува од поимот dominus кој за прв пат се среќава во еден од аграрните закони од 111 година пред новата ера каде што за сопственикот на земјиштето се употребува поимот dominus или господар и се однесува на pater familias. Тој бил единствено лице во римското семејство кое

³ Во историско-правната наука, во отсуство на веродостојни податоци, постои претпоставката дека Гај живеел во периодот помеѓу 110 и 182 година од новата ера.

имало сопственички овластувања над имотот, но исто така и потполна власт врз членовите на семејството. Притоа:

- а) власта врз жената се нарекувала manus;
- б) власта врз робовите се нарекувала dominica potestas и
- в) власта врз другите членови на семејството се нарекувала patria potestas

Вежба бр. 3

Прашање : За кој институт се зборува во дефиницијата?

- ✚ Proprietas est plena in re potestas, односно сопственоста е потполна власт врз стварите (I 2,4,4.)

Објаснување: Дефиницијата зборува за поимот на сопственост според сфаќањата на класичните правници. Инаку, римските правници имале казуистички пристап при проучување на правото и го избегнувале дефинирањето на правните поими и институти бидејќи сметале дека: "секое дефинирање во граѓанското право е опасно бидејќи е ретка дефиницијата што неможе да се собори."⁴ Поради тоа и не се среќаваме со дефиниција за сопственоста која е создадена од римските правници, туку дури при проучувањето на поединечните случаи од римското право, средновековните правници ќе дојдат до одредено дефинирање на сопственоста според начинот на кој таа била сфатена во римското право. Така тие преку проучување на плодуюживањето како посебен вид на службеност во римското право дошле до горенаведената дефиниција на сопственоста, а проучувањето на истиот институт ги довело и до друга дефиниција за сопственоста според која : Proprietas est jus utendi, fruendi, abutendi re sua, quatenus juris ratio patitur, односно сопственоста е право на употреба, плодуюживање и располагање со сопствената ствар, доколку тоа го допушта правниот поредок.⁵

Вежба бр.4

Прашање : За кој вид на ствари зборува одредбата?

⁴ D. 50.17.202.

⁵ Поимната определба на правото на сопственост во нашето денешно право многу наликува на оваа дефиниција од римското право. Законот за сопственост и други стварни права од 2001 година во чл. 8 вели: " Сопственикот има право својата ствар да ја држи, целосно да ја користи и да располага со неа по своја волја, доколку тоа не е спротивно на закон или на некое право на друго лице.

Секој е должен да се воздржува од повреди на правото на сопственост на друго лице."

- ✚ Наемнините од градско земјиште се сметаат како плодови (D. 22,1,34 Ulpianus libro quinto decimo ad edictum (...)).

Објаснување : Според римското право плодовите претставувале посебна категорија на ствари кои во одредени случаи биле подложени на посебен правен режим. Сите плодови потекнувале од посебен вид на ствар – плодносна ствар. Како плодносна ствар Римјаните ја сметале секоја ствар која по својата природа или според правните прописи била во состојба да произведе нова ствар или да создаде плодови. Во зависност од начинот на кој плодносна ствар продуцира плодови, Римјаните разликувале **два вида плодови: природни плодови** (fructus naturales), односно плодови кои плодносна ствар ги продуцирала според својата природа и дејството на природните закони (такви биле на пример плодовите од овошните дрвја, житните култури добивани со обработка на земјоделски површини и слично) и **граѓански плодови** (fructus civilis), односно плодови кои настанувале под дејство на правните прописи на државата. Вид на граѓански плодови биле наемнините од градско земјиште кои се предмет на анализираната одредба. Освен наемнините, Римјаните ги сметале за граѓански плодови и каматите кај заемот, наемнините за куќа или земјоделско земјиште и слично.

Вежба бр. 5

Прашање: За кои видови ствари зборува следнава одредба?

- ✚ Според природното право некои ствари им припаѓаат на сите луѓе, некои им припаѓаат на заедниците, а некои се ничии, додека многу им припаѓаат на поединци кои ги стекнуваат на различни основи. Според природното право овие ствари им припаѓаат на сите луѓе: воздух, течни води и море, како и морскиот брег. (D.1, 8, 2 Marcianus libro tertio institutionum)

Објаснување: Од оваа одредба произлегува поделбата на стварите на: ствари во приватна сопственост и ствари надвор од приватна сопственост. Категоријата ствари кои се надвор од приватна сопственост опфаќала ствари кои не биле способни за приватно присвојување според прописите на божественото право и ствари неспособни за присвојување според човековото право. Во одредбата се зборува за вториот вид на ствари – стварите кои не биле способни за присвојување според човековото право или поконкретно за *res communes omnium* - ствари заеднички за сите луѓе кои според својата суштина или според количеството во кое се наоѓале во природата не биле погодни за присвојување. Содржината на оваа група ствари се менувала и покажала тенденција на намалување. Во најстари времиња сите ствари биле заеднички за сите луѓе, а подоцна приватно почнале да се присвојуваат личните добра, подвижните ствари и земјиштата. Во класичното и посткласичното право ствари заеднички на сите

биле воздухот, водата што тече, морето и морскиот брег до границите на највисокиот зимски прилив, односно стварите што се наведени во одредбата.

Вежба бр. 6

Прашање: Објасни на кои аспекти од сопственоста се однесуваат трите одредби?

- ✚ Не се смета дека злонамерно постапува оној кој се ползува со своето право (D. 50, 17, 55 Gaius libro secundo de testamentis ad edictum urbicum)
- ✚ Никој не чини на друг штета ако не го чини тоа на што нема право (D. 50, 17, 151 Paulus libro sexagensimo quarto ad edictum)
- ✚ Не треба да го злоупотребуваме своето право - "*Male enim nostro iure uti non debemus*" (Gai, Inst. 1,53).

Објаснување: Иако во делата на римските правници се среќаваме со поимни определувања на сопственоста како потполна власт врз стварите и дека никој не причинува штета на трети лица доколку ги користи овластувањата од свое право на сопственост (на ова се однесуваат првите две одредби од оваа вежба), сепак според поголемиот дел од теоретичарите неприфатливо е мислењето дека римските сопственици биле неограничени, апсолутни господари на својот имот, и дека можеле да работат што сакаат. Едно вакво мислење би можело да се однесува на правото на сопственост на робовите и на подвижните ствари, но не и за недвижните ствари, бидејќи како што констатираат одредени правни теоретичари: "*Општество во кое вакви сопственички односи би биле можни досега не постоело во историјата, ниту ќе постои. Plena in re potestas (Потполна власт врз стварите, заб. М.Р.) во римското право во основа имала исто значење како и во сите времиња и сите општества: потполна власт на стварите во граници на конкретни општествени, економски и правни односи.*"⁶ Третата одредба од оваа вежба зборува токму за ограничување на сопственичките овластувања кое по својата природа е општо ограничување и кое ја забранува секоја злоупотреба на некое свое право. Покрај ова општо ограничување, римското право познава и низа конкретни ограничувања, пропишани уште со Законот на 12 таблици и посебно актуелни во старото римско право. Горенаведеното општо ограничување на сопствениците надвладаело во класичниот, а посебно во посткласичниот период. Оттогаш се сметало дека должност на секој сопственик е да го ползува своето право во допуштени рамки и да го избегнува намерното оштетување на друг. Сопствениците кои не се придржувале кон ова, и покрај тоа што користеле свое право, можеле да бидат обврзани да ја надоместат на тој начин сторената штета.

⁶ Stojčević D.: Rimsko privatno pravo, Beograd, 1970, str. 117.

Вежба бр. 7

Прашање: Објасни за што се работи во следнава одредба.

- ✚ Сопственоста над некои ствари се стекнува по општото (jus gentium) кое по природното право еднакво го почитуваат сите луѓе, а на некои по цивилното право, т.е. правото кое важи само за нашата држава (D, 41, 1,1 Gaius libro secundo rerum cottidianorum sive)

Објаснување : Одредбата зборува за една општа поделба на начините на стекнување на право на сопственост во римското право на две групи – acquisitiones civiles или начини според прописите на римското право и acquisitiones naturales или начини кои им биле заеднички на римските граѓани и на сите други слободни жители на римската држава.

Во првата група спаѓале јавни и приватни начини на стекнување сопственост, поточно: јавна лицитација, делење на земјишта, пресуда во делбени спорови и здобивање сопственост врз основа на закон (јавни начини) и манципација, здобивање сопственост во форма на привиден спор, одршка и застарување (приватни начини).

Во втората група спаѓале следниве начини на стекнување сопственост во римското право: традиција, окупација, наоѓање скриено богатство, прираснување, преработка, мешување на ствари и присвојување на плодови.

Вежба бр. 8

Прашање: Кој институт е опишан во одредбата и кое било неговото значење и примена во римското право?

- ✚ Манципација е посебен облик на оттуѓување на стварите, кои спаѓаат во res mancipi, а таа настанува со изговарање на одредени зборови и со присуство на либрипенс и петмина сведоци. (Ulpiani, Reg. 19,3)

Објаснување : Одредбата зборува за манципацијата која во римското право имала двојно значење – од една страна таа била најзначаен деривативен начин на стекнување сопственост според прописите на цивилното право, позната уште од Законот на 12 таблици, а од друга страна таа претставувала формалистички договор од старото римско право кој служел за размена на еквиваленти, односно за размена на предмет за цена.

Во конкретниот случај се зборува за *манципацијата како начин на стекнување сопственост*. Поимот потекнува од зборовите manus – рака и capere – зграбува, стекнува, прима. Манципацијата, како начин на стекнување сопственост, претставувала свечен пренос на сопственоста кој се одвивал во присуство на двете страни, најмалку пет сведоци и официјален мерач со вага наречен libripens

и со изговарање на свечени зборови и симболични гестови. Како начин за пренос на сопственост, манципацијата се применувала само доколку се работело за стекнување приватна сопственост над основни средства за производство (*res mancipi*) во кои спаѓале земјиштата во околината на Рим, а потоа и цела Италија, потоа робовите, стоката за влечење и товарање и одредени службености што се однесувале на користење туѓо земјиште. За сите останати ствари кои се нарекувале *res nec mancipi*, без оглед на нивната вредност, доволно било и неформално предавање на стварите или традиција за стекнување сопственост врз нив.

Вежба бр. 9

Прашање: Кои карактеристики на традицијата произлегуваат од одредбата?

- ✚ Никогаш голата традиција не доведува до пренесување на сопственост ако на тоа не претходи продажба или некоја друга основана причина (D. 41,1,31 pr Paulus libro trigensimo primo ad edictum).

Објаснување: Под традиција во римското право се подразбирало неформално предавање на ствари кое можело да доведе до пренос на владение (*possessio*) или до стекнување на сопственост (доколку се работело за ствари *res nec mancipi*). Одредбата зборува за традицијата како начин на стекнување сопственост според *jus gentium*. Традицијата во римското право го имала ова значење само доколку биле исполнети неколку услови: предавањето требало да се изврши меѓу пренесувачот и прибавувачот кои воедно се деловно способни лица, стварта требало да е *res nec mancipi*, пренесувачот на правото на сопственост да е сопственик на стварта. Освен овие општи услови, во римското право се барало на традицијата да ѝ претходи валиден правен основ (*iusta causa, iustus titulus*). Тоа била секоја правна работа *inter vivos* (склучена меѓу живи) или *mortis causa* (за случај на смрт) која има за цел пренос на сопственост (договор за продажба, за дар, заем, размена, ветување мираз, легат) кај кои предавањето на стварта се јавува воедно како извршување на правното дело. Доколку правното дело има некоја друга цел, пример туѓа ствар да се поправи, користи или чува (закуп, послуга, остава), со традицијата во ваков случај не се пренесува сопственоста туку владението или детенцијата.

Оваа одредба зборува токму за правниот основ и неговото значење за традицијата како деривативен начин за стекнување на сопственост.

Вежба бр. 10

Прашање: За што зборува следнава одредба?

- ✚ Никој не може на друг да му пренесе повеќе права отколку што самиот има (D. 50, 17, 54 Ulpianus libro quadregensimo sexton ad edictum)

Објаснување: Одредбата зборува за една позната римска максима, која од римското право се пренела и во современите правни системи, конкретно во областа на стварното право. Максимата се однесува на правото на сопственост, поточно се применувала во случај на пренос на правото на сопственост. Доколку пренесувачот на правото не бил вистински, правовалиден сопственик на стварта која ја пренесува со манципација, традиција или на друг начин, ниту прибавувачот не се стекнувал со право на сопственост на стварта и постоела опасност вистинскиот сопственик да ја бара со одредени правни средства стварта од него, а одредени правни средства против оттуѓувачот му биле ставени на располагање и на совесниот прибавувач на стварта.

Вежба бр. 11

Прашање: За каков начин на стекнување сопственост се зборува во одредбата?

- ✚ Тоа што е ничие, по природниот разум му припаѓа на оној кој го окупира (D. 41, 1, 3, pr Gaius libro secundo rerum cottidinarum sive aureorum).

Објаснување: Одредбата зборува за окупација (occupatio) како начин на стекнување на сопственост според jus gentium, односно начин на стекнување сопственост кој им бил заеднички на римските граѓани и сите останати слободни жители на римската држава. Ствари погодни за окупација, односно ничии ствари (како што се вели во одредбата), римјаните ги нарекувале res nullius. Постоеле три вида на вакви ствари. Прв вид биле стварите кои припаѓале на странци чие право на сопственост не било загарантирано со договор со Римската држава и ствари заземени од непријателот, но не во војна туку во грабежи што поединци или групи (напад од приватен, а не државен карактер) ги извршувале на непријателска територија. Непријателските имоти, заземени за време на војна имале специјално име - occupatio bellica. Вториот вид на res nullius биле ствари кои никогаш не биле во приватна сопственост иако биле подобни за приватно присвојување и бил дозволен нивен промет. Тука најпрво спаѓале ненаселените земјишта, шумите и плодовите од ваквите земјишта и шуми, а подоцна спаѓале само дивечот, шумите, рибите во морето и новите острови кои се појавиле во морето. Третиот вид на res nullius биле ствари кои некогаш биле во приватна сопственост, но биле напуштени од сопственикот – res derelictae.

За правовалидна окупација во римското право, освен ствар подобна за окупирање, морало да постои и волја за прибавување на стварта во своја сопственост – animis rem sibi habendi и физичко владеење со предметот – corpus.

Вежба бр. 12

Прашање: Што ни открива следнава одредба за владението?

- ✚ Владението е, како што одредува Гал Елије, некој вид користење на земјишта или згради, но тоа не е самото земјиште или зграда, бидејќи владението не спаѓа во стварите кои можат да се допрат, ниту оној кој тврди дека има владение може сигурно да рече дека таа ствар е во негова сопственост. Затоа кај законските тужби никој не се осмелува да го нарече владението свое по квиритско право туку доаѓа по интердикт. (Festus, De verb. Sign. (possessio)).

Објаснување: Во оваа одредба јасно се прави разлика помеѓу два институти на стварното право – право на сопственост и владение. Римјаните имале посебен правен режим за владението и не го вбројувале во стварните права, за разлика од правото на сопственост кое од најстари времиња до денес останува најзначајното стварно право. Според горекажаното, во римското право владението не претставувало правна власт (како правото на сопственост) туку физичка власт врз стварта. Во римското право, за да постои владение потребни биле два елемента: првиот е фактичка власт врз стварта, т.е. држење и користење на стварта кое римските правници го нарекувале *tenere или possidere corpore*, а на основ на овие термини пандектното право го изградило поимот *corpus*, а вториот елемент е волја стварта да се држи за себе, сопственичко однесување спрема стварта, кое римските правници го нарекувале *animus possidendi*.

- ❖ Possessio = corpus + animus possidendi

Вежба бр. 13

Прашање: За кој институт зборува следнава одредба?

- ✚ Лицето кое има плодуживање се смета за детентор (D. 41, 2,3,12, pr, Ulpianus libro septuagensimo ad edictum)

Објаснување: Одредбата зборува за детенција – *detentio* или природна државина (*possessio naturalis*) позната во римското право. Основната карактеристика на детенцијата било непостоењето на волја на држателот стварта да ја владее како своја, односно формирале војла стварта да ја држат во туѓо име. Кај детенцијата бил присутен само физичкиот елемент на владението, односно корпусот, додека волевиот елемент отсутувал. Детенцијата најчесто произлегувала од одреден договорен однос врз основ на кој едната од договорните страни била овластена да држи туѓа ствар за трето лице. Пример за вакви договори се оставата, послугата, закупот и слично. Во одредбата детенцијата произлегува од едно стварно право – лична службеност од римското право наречена плодуживање. Карактеристично за детенторите во римското право било тоа што не можеле да

сметаат на интердиктна заштита во случај некој да им ја одземе стварта или да ги вознемирува при нејзино користење. Владетелска заштита имало само лицето за кое детенторот ја држел стварта, бидејќи тоа лице било сметано за владетел (односно лице кое има *possessio* на стварта). Постоеле само одреден број на случаи на изведено владение во кои и детенторот имал право да се обрати на преторот за интердиктна заштита. Тоа се следниве:

1. Заложниот доверител кај рачниот залог (*pignus*)
2. Секвестарот кој добил ствар на чување за време на одредено судење и
3. Прекарилот т.е. лице кое бесплатно користи туѓа ствар се додека сопственикот не побара да му се врати стварта.

Вежба бр. 14

Прашање: Кои карактеристики на владението произлегуваат од одредбите?

- ✚ Владението го стекнуваме физички и со волја, а не можеме да го стекнуваме само со волја или само физички. А кога велеме дека владението мораме да го стекнуваме и физички и со волја, тоа не треба да се сфати, дека оној кој би сакал земјиштето да го добие во владение мора да го обиколи целото земјиште, доволно е, всушност, тој да стапне на било кој дел од земјиштето, ако при тоа има намера и мисли дека сака да владее на целото земјиште, сè до неговите граници (D. 41,2,1,21 Paulus libro quinquagesimo quarto ad edictum)
- ✚ Владението го стекнуваме и со волја и физички, со тоа што волјата мора да биде наша, физичкото (забелешка – држењето) наше или на некој друг (Puli, Sent. 5,2,1)

Објаснување: Од одредбите произлегуваат двата елементи кои според римското право требало да бидат присутни во еден конкретен случај за да се смета дека постои владение-*possessio*. Тие два елементи се физичкиот елемент – корпусот и волевиот елемент – волја стварта да се владее како своја. Значењето на институтот *possessio*, односно владение посебно се гледа на полето на заштитата, поточно заштита од страна на преторот по пат на интердикти (било да се работи за заштита во случај на одземање или во случај на вознемирување) била дозволена само доколку биле присутни и двата елементи. Правното значење на *possessio* се гледало и во можноста на ваквиот владетел на стварта по пат на одршка – *usucapio* да премине во сопственост, како и во правната претпоставка дека владетелот на стварта воедно е и нејзин сопственик, па затоа во судската постапка товарот на докажување се префрла на оној кој го тврди спротивното. Оттука настанала и изреката "благословени се оние кои ја поседуваат стварта." (*beati possidetis*)

Вежба бр. 15

Прашање: Кои карактеристики на службеностите произлегуваат од следнава одредба?

- ✚ Суштината на службеностите не се состои во тоа некој нешто да стори на пример да коси трева или се грижи да убав видик, или на свој материјал да направи слика, туку во тоа нешто да трпи или да не стори (D.8,1,15,1 Pomponius libro trigensimo tertio ad Sabinum).

Објаснување: Во наведената одредба е содржана дефиницијата на службеностите од римското право но од гледна точка на сопственикот на предметот на службеност, односно тие претставувале самостојни, трајни, по правило безусловни, пасивни и бесплатни адолженија за сопственикот на предметот на службеноста, во интерес на носителот на правото на службеност кој имал овластување на одреден начин на користи туѓа ствар.

Пасивноста на сопственикот на предметот на службеност, или како што уште се нарекува – господарот на послужната ствар, била една од основните карактеристики на службеностите. Токму за неа се зборува во дадената одредба. Таа означувала дека господарот на послужните ствари не можел да биде должен активно да работи за титуларот на службеноста, односно тој лично да придонесува за остварување на целите и интересите на титуларот. Тој единствено бил лишуван од определени права што би ги имал доколку не постоела службеноста бидејќи содржината на службеноста за него се состоела во трпење (*pati*) или во несторување на нешто (*non facere*).

Вежба бр. 16

Прашање: За каква поделба зборува одредбата?

- ✚ Службеностите се или лични, како што се употребата и плодуюживањето, или стварни, како што се земјишните, полските или градските службености (D.8,1,1 Marcianus libro tertio regularum).

Објаснување: Одредбата зборува за основната поделба на службеностите позната од римското право па да ден денешен. Според неа два основни видови на службеност се личната (персонална) и стварна (земјишна) службеност.⁷ Ваквата поделба во римското право е направена за време на Јустинијан. Стварните службености се однесувале на земјишта и уште се нарекувале и земјишни службености. Тие биле трајни бидејќи се востановувале во корист на одредено земјиште, а не во корист на одредено лице и затоа било без значење кои лица се

⁷ Според позитивното стварно право на Р.Македонија, два вида на службености се стварна службеност и лична службеност, а тие понатаму имаат поделби во свои рамки (види чл. 192 од Законот за сопственост и други стварни права од 2001 година)

сопственици на послужното или повластеното добро. Личните службености се востановувале како стварни права врз туѓи ствари во корист на индивидуално определени лица и по правило траеле колку што траел и животот на тие лица, додека промените на сопственикот на послужното добро можеле да се менуваат без влијание врз личната службеност.

Вежба бр. 17

Прашање: За кои права зборуваат следниве одредби и која разлика произлегува од нив?

- + Плодоуживање е право на употреба и собирање плодови од туѓа ствар, не допирајќи до нејзината суштина. Тоа е впрочен право на стварта, па ако стварта исчезне и правото треба да престане (Justiniani, Inst. 2,4, pr).
- + Кому е оставена службеноста на употреба може да ја употребува стварта, но не може да ги собира плодовите (D. 7,8,2,pr Ulpianus libro septimo decimo ad Sabinum).

Објаснување: Во одредбите се зборува за видови лични службености од римското право, поточно за два вида – плодоуживање (ususfructus) и употреба (usus). Освен овие два вида лични службености, во римското право се познати и следниве:

- право на стан (habitatio) и
- користење на туѓи робови и туѓ работен добиток (operae servorum vel animalium)

Воедно, анализата на двете одредби ги покажува сличностите и разликите меѓу плодоуживањето и употребата. Додека и двете претставуваат користење на туѓа ствар во своја корист, разликата меѓу нив е во собирањето на плодовите од послужната ствар. Кај плодоуживањето носителот на правото имал право да ги собира сите плодови од стварта и да ги користи како што сака. Кај употребата, во времето на нејзиното воведување, важело правилото дека носителот на личната службеност нема право да ги собира плодовите од стварта – ова произлегува и од анализираната одредба. Но бидејќи ова правило се покажало како неодржливо, посебно кога се работело за употреба на предмети кои човекот можел да ги користи само преку користење на плодовите што тие ги давале, тогаш надвладаало мислењето дека носителот на правото на употреба има право да собира од стварта онолку плодови колку што му биле потребни за задоволување на неговите потреби и потребите на неговото потесно семејство (но не и неограничено собирање на плодови како кај плодоуживањето).

Вежба бр. 18

Прашање: За кое право зборува следнава одредба?

- ✚ Суперфицијар е лицето кое има право на користење на куќа подигната на туѓо земјиште, но под претпоставка дека плаќа одреден надомест (D. 6,1,74 Paulus libro vicensimo primo ad edictum).

Објаснување: Одредбата зборува за стварно право врз туѓа ствар (jus in re aliena) кое во римското право произлегувало од договор за долгорочен закуп на земјиште, поточно градежна парцела. Договорната страна која била закупец на земјиштето се нарекувала суперфицијар и тој се стекнувал со стварно право врз туѓо градежно земјиште. Неговото право било трајно, наследно и отуѓиво, а содржината се состоела во правото да подигне зграда врз туѓото земјиште и да ја употребува зградата и земјиштето сè додека уредно плаќа закупнина на сопственикот на земјиштето.⁸

Вежба бр. 19

Прашање: За кој вид на хипотека се работи во следнава одредба?

- ✚ Сигурно е дека имотот на лицето кое склучува договор со државата се смета дека е заложен врз основа на залог иако тоа изрично не се вели (CJ. 8,14,2 Imp Antoninus A. Proculo (a.214)).

Објаснување: Одредбата зборува за *изрична законска хипотека*. Ваквиот вид на хипотеки во римското право се воспоставувал ipso iure и дејствувал без претходна согласност на страните. Оваа хипотека во римското право била воведена со пропис на римски император и по тоа се разликувала од молкумните законски хипотеки кои се воведувале по пат на обичаи. Изричните и молкумните законски хипотеки се разликувале од договорните хипотеки кај кои основ за настанување на правото бил договор меѓу страните.⁹

⁸ Денес, во нашето право исто така е познато право на долготраен закуп на градежно земјиште. Тоа е уредено со Закон за градежно земјиште ("Сл. весник на Р Македонија" бр.53 од 12.07.2001 год.) поконкретно со чл. 21 според кој: "Правото на долготраен закуп на градежно земјиште е право на туѓо градежно земјиште што го овластува неговиот носител на површината на тоа земјиште или под неа да изгради сопствен објект, а сопственикот на земјиштето е должен тоа да го трпи." Иако изрично не е кажано во овој закон, анализата на одредбите упатува на заклучок дека се работи за стварно право врз туѓа ствар, исто како и во римското право.

⁹ Треба да се прави разлика меѓу значењето на поимот хипотека во римското право и во денешното право. Денеска со поимот хипотека во нашиот правен систем се означува право на залог врз недвижна ствар, додека залогот врз подвижна ствар се нарекува рачен залог. Од друга страна, хипотеката во римското право претставувала стварно право кое произлегувало од договор

Вежба бр. 20

Прашање: За кои правни односи зборува одредбата?

- ✚ Суштината на обврските не се состои во тоа некој да не се стори сопственик на одредени ствари, или да ни основа службеност, туку друг да го обврзе на некое давање или чинење или трпење (D. 44,7,3 Paulus libro secundo institutionum).

Објаснување: Во одредбата се зборува за облигациони правни односи, дефинирани од страна на Паулус. Пристапот на поимното определување на облигациите е на линија на нивно разликување со стварно-правните односи. Облигационите односи се односи во кои должникот бил директно обврзан да изврши исполнување кое можело да биде во форма на давање (*dare*) или чинење (*facere*) или трпење (*praestare*). Правниот лек во случај на барање присилно да се изврши обврската секогаш бил *actio in personam*: тужителот не докажувал однос меѓу лице и предмет туку однос меѓу две лица, односно тужителот тужи одредено лице бидејќи тоа лице има должност кон него, а не затоа што тужениот има во владение ствар која е во споственост на тужителот или слично. Односот на човекот кон стварите (постоење на право на сопственост или востановување службености) се заштитувал со *actio in rem* и претставувал стварно-правен однос.

Вежба бр. 21

Прашање: Што се подразбирало под *facere*, во смисол како што е опишан во оваа одредба?

- ✚ Глаголот "*facere*" ги опфаќа сите дејствија сторени во било која можна цел, како што е давање, исплата, одбројување пари (D. 50,16,218 Papianus libro vicensimo septimo quaestionum).

Објаснување: Во римското право под овој поим се подразбирал еден вид на облигациона престација, односно обврска на должникот нешто да стори (да му даде на доверителот некоја ствар на привремено користење, да му чува некоја ствар, да ги употреби своите работни или интелектуални способности во интерес на должникот) но и обврска нешто што е во негов сопствен интерес да не го стори (*non facere*). Освен овој вид на престација, римското право познавало:

- престација *dare* – обврска најчесто поврзана со квинритската сопственост, односно должникот да му предаде на доверителот некоја ствар во

за залог со кој не се пренесувало владението врз заложната ствар сè до моментот кога должникот ќе паднел во задоцнување.

сопственост или непречено владение, или во негов интерес врз својата ствар на засноваат некое стварно право и

- престација praestare за која не е доволно јасно каква содржина имала. Според едни автори таа ги опфаќала сите други облигации каде должниците биле задолжени нешто да трпат, да не му пречат на доверителот во превземање одредени дејствија¹⁰ а според други praestare нејасно подразбира гаранција за определен резултат¹¹

Вежба бр. 22

Прашање: Кои карактеристики на облигацијата произлегуваат од одредбата?

- ✚ Тоа што е невозможно не е ничија обврска (D. 50,17,185 Celsuo libro octavo digestorum).

Објаснување: Од одредбата произлегува можноста на облигационата престација. Само можна облигациона престација, односно престација чиешто остварување не било спротивно на законите на природата и на можностите на должниците, можела да се јави како предмет на облигационо-правен однос. Освен што требало да биде можна, облигационата престација требало да биде во согласност со добрите обичаи, односно со моралните норми на општеството, понатаму требало да биде правно дозволена, и да биде одредена или одредлива.

Вежба бр. 23

Прашање: Со колку поделби на облигациите се среќаваме во римското право според следниве одредби?

- ✚ Сите облигации настануваат или од договори или од деликти (Gai, Inst. 3,88)
- ✚ Облигациите настануваат или од договор или од недозволени дејствија или од различни правни причини според некое посебно право (D.44,7,1, pr-1 Gaius libro secundo aureorum)
- ✚ Основна поделба на сите облигации се сведува на два вида: имено тие се или цивилни или преторски. Цивилни се оние кои се регулирани со закон или правовалидни се врз основа на jus civile. Преторски се оние кои по пат на својата јурисдикција ги санкционирал преторот, па се нарекуваат и хонорарни. (2) Следната поделба се сведува на четири вида: тие се или

¹⁰ Види Пухан И., Поленак –Аќимовска М. : Римско право, Скопје, 1991, стр. 224-225;

¹¹ Види Цимерман Р.: Облигационо право- Римски основи на граѓанската традиција, Просветно дело АД Скопје, 2009;

договори или од квазидоговори или од деликти или квазиделикти (Inst.3,13,1-2 De obligationibus).

Објаснување: Во римското право се среќаваме со три значајни поделби на изворите на облигациите кои имале влијание и на граѓанските законици во новиот век.¹² Првата поделба е дихотомна и таа раликува два извори на облигациите – договори и деликти. Втората поделба на изворите на облигациите се надоврзува на првата поделба, додавајќи уште еден вид на извори на облигациите различни од договорите и деликтите, а со едно име се нарекувале *ex variis causarum figures*. Во Јустинијановата кодификација оваа група различни извори на облигациите - *ex variis causarum figures* понатаму се дели на квазидоговори (извори кои наликуваат на договори, но сепак им недостасуваат одредени особини за да се вбројат меѓу договорите) и квазиделикти (дејствија кои наликуваат на деликти, но сепак им недостасуваат одредени карактеристики за да се вбројат во деликтите) и на тој начин настанува четвороделната поделба на облигациите.

Табела бр. 1 Поделба на изворите на облигации во римското право

Поделба според Гај во неговото дело Институции (Institutiones)	Поделба според Гај во дополнетата и подобрена верзија на Институциите, објавена постхумно под наслов <i>Res cottidinaea sive aurea</i>	Поделба во Јустинијановата кодификација
Дихотомна поделба	Трихотомна поделба	Четворна поделба
Ex contractu (договори)	Ex contractu (договори)	Ex contractu (договори)
Ex delicto (Деликти)	Ex delicto (Деликти)	Ex maleficio (Деликти)
/	Ex variis causarum figures Посебен извор на облигација, различен од договор и деликт	Quasi ex contractu (Квазидоговори)
/	/	Quasi ex maleficio (Квазиделикти)

¹² Наполеоновиот Граѓански законик од 1804 година е прв современ граѓански законик кој се потпира на четвороделната поделба на облигациите позната од Јустинијановата кодификација, а кон четирите извори на облигациите додава нов, петти извор, а тоа е законот.

Вежба бр. 24

Прашање: Кое е значењето на Lex Aquilia за римското облигационо право и на што се однесува?

- ✚ Аквилијевиот закон сите претходно донесени закони кои говорат за противправната штета ги укина, било да се работи за Законот на 12 таблици, било за други закони. Затоа тие закони сега не е потребно ни да се наведуваат. Аквилијевиот закон е плебисцит, бидејќи го изгласал плебсот на предлог на трибуноот Аквилиј (D. 9,2,1 Ulpianus libro octavo decimo ad edictum).

Објаснување: Овој закон има значење за делот од облигационите односи кои настанувале со причинување на деликт. Тој имал големо значење за развојот на она што денес е познато како облигациони односи настанати со причинување на штета бидејќи во целост ја реформирал римската "одговорност за причинета штета." Во првото поглавје било пропишао дека оној кој противправно ќе убие туѓ роб или робинка или четириножно животно, ќе биде осуден на сопственикот да му плати онолку колку што таа ствар најмногу вредела во текот на истата година. Во второто поглавје се востановува тужба против адстипулаторот кој на штета на доверителот отпуштил долг, со намера да го измами. Санкцијата за него изнесувала да плати онолку колку што вредело побарувањето. Во третото поглавје се одредува дека оној кој на друг ќе му причини штета на останатите ствари, освен на роба и на животни, т. е. противправно ги запали, скрши или уништи, ќе биде осуден на сопственикот да му плати онолку колку што вредела стварта во последните 30 дена.¹³

Барањата што можеле да се постават врз основа на овој закон се остварувале со помош на actio legis Aquiliae. Со толкување на одредбите од трите поглавја на законот се поставиле неколку услови кои требало да бидат исполнети за да се смета дека настанало противправно оштетување на туѓи ствари. Тие услови биле:¹⁴

- штетата да е причинета со позитивно дејствие (не со пропуштање) и тоа со непосредно физичко делување на штетникот врз стварта (damnum corpore corpori datum).
- понатаму, се поставило барањето штетата да е причинета намерно (dolus) или поради невнимание (culpa), при што и

¹³ Tekst zakona Lex Aquilia de damno s prijevodom u A. Romac, Izvori rimskog prava, Zagreb, 1973, str. 447.

¹⁴ Според Klarić P.: Odštetno pravo, Zagreb, 2003, str. 7.

најлесниот облик на невнимание се земал во предвид, односно: "In lege Aquilia et levissima culpa venit."¹⁵ Според тоа, нема да биде казнет оној кој без долус и небрежност некому случајно сторил штета, бидејќи во тој случај не постои противправност.¹⁶

Вежба бр. 25

Прашање: За кој вид одговорност се зборува во следната одредба?

- ✚ Ако робот кој е ложач на закупецот засpie крај печката, па полската куќа изгоре, тогаш, пишува Нерације, закупецот одговара според договорот за закуп ако бил невнимателен при изборот на своите слуги....(D. 9,2,27,9 Ulpianus libro octavo decimo ad edictum).

Објаснување: Се зборува за одговорност позната како *custodia* во римското право. Ваква одговорност била предвидена во класичното римско право кај договорите за послуга, договорите на бродарите, гостилничарите и анџиите и кај некои варијанти на договорот за остава и закуп (како во одредбата). Се работи за одговорност на должникот при исполнување на договорна обврска. Според правилата кај *custodia* должникот одговарал за надомест на штета и во случаите кога неисполнувањето, односно неправилното исполнување на договорните обврски било причинето од трети лица кои должниците ги избрале и ги зеле во слоја служба. Вината на должникот во овие случаи се состоела во постоење на невнимание при изборот на тие лица.

Вежба бр. 26

Прашање: За кој вид правни односи се зборува во следната одредба?

- ✚ Преторот вели: "Против морнарите, гостилничарите, имателите на штали кои нешто примиле на чување, ако тоа не го вратат, ќе дозволам тужба." Користа од овој едикт е многу голема, бидејќи многу често е неопходно да се препуштиш на нивната чесност и да им се предаде ствар на чување. Нека никој не мисли дека ова е премногу строго против нив пропишано бидејќи од нивната волја зависи дали некој ќе го примат, а кога ова не би било предвидено, ним им се пружа шанса да се договорот со крадците на штета на лицата кои ги примиле, особено кога и сега не се одрекуваат од измама (D. 4,2,1 Ulpianus libro undecimo ad edictum).

¹⁵ D. 9, 2, 44 Ulpianus libro quadragensimo secundo ad Sabinum.

¹⁶ Види Gaj, Inst. 3, 210 – 211.

Објаснување: Објаснувањето на оваа одредба е исто како и за претходната со таа разлика што во претходниот случај вината се состоеше во невнимание при избор на лицата кои должникот ги зема во своја служба, додека во овој случај вината на должникот се состои во преземање на мерки кои би го оневозможиле нанесувањето на штета. И во овој случај се работело за одговорност за custodia, а овој вид на вина во Јустинијановата кодификација бил познат како culpa in custodiendo

Вежба бр. 27

. **Прашање:** За колку видови на невнимание зборуваат следниве одредби и препознај кои се тие?

- + Грубата небрежност е претерана негрижа, т.е. кога не се предвидува она што сите го предвидуваат (D. 50,16,213,2 Ulpianus libro primo regularum).
- + Големото невнимание е негрижа, големата негрижа е долус (D. 50,16,226 Paulus libro primo manualium).
- + Кај Аквилијевиот закон се зема во предвид и најблагиот облик на невнимание (D. 9,2,44 Ulpianus libro quadragensimo secundo ad Sabinum).

Објаснување: Одредбата зборува за два вида на невнимание:

- груба небрежност или големо невнимание кои во денешното граѓанско право се познати како крајно невнимание (culpa lata). Во римското право, овој вид на невнимание бил изедначен во поглед на правните последици со намерата како вид на вина (dolus) и

- најлесен вид на невнимание (culpa levissima), односно најмало и најнезначително невнимание, кое според Lex Aquilia било основ за повикување на одговорност за надомест на штетата причинета на овој начин од страна на извршителот на приватен деликт.

Вежба бр. 28

Прашање: Што ни открива следната одредба за договорите?

- + Зборот согласност (conventio) е општ термин кој се однесува на сите случаи во кои се согласуваат лица кои меѓусебно вршат правни работи заради склучување договори или порамнувања. Бидејќи исто онака како што велиме дека се состанале оние кои се собрале на едно место, доаѓајќи од различни страни, така исто и за оние кои се со различно мотиви за едно се согласат, велиме дека дошле до исто мислење. Заради тоа зборот согласност е од едно општо значење, па затоа како што убаво вели Педије, нема ниеден договор, ниедна обврска која по себе не би содржела

согласност, било таа да се изразува со предавање на стварите, било со зборови; дури и стипулацијата која е склучена со изговарање на одредени зборови е ништовна ако во себе не содржи согласност (D. 2,14,1,3 Ulpianus libro quarto ad edictum)

Објаснување: Од одредбата се гледа еден од битните елементи за настанување на договорите во римското право – согласноста на волјите на договорните страни. Во римското право согласноста на волјите ја среќаваме под поимите *conventio*, *consensus* или *Pactum*¹⁷. Иако помеѓу проучувачите на римското право се соочуваат со нејаснотии при обидот да се направи целосно разграничување и прецизно поимно определување помеѓу тие три термини, она што е недвосмислено и за што нема сомнение (што произлегува и од одредбата) е дека суштински елемент на сите договорите (а не само на консензуалните) е согласноста на волјите, среќавањето на умовите.

Вежба бр. 29

Прашање: Што заклучуваме од следната одредба за полноважноста на договорите?

- ✚ Ништо не е во толкава мера спротивно на согласноста на страните како силата и стравот, што се зема во предвид и кај *iudicia bonae fidei*, затоа што ако тоа би се одобрувало, би било спротивно на моралот (D. 50,17,116, pr Ulpianus libro undecimo ad edictum).

Објаснување: Во текот на последните сто години од постоењето на Римската Република владееле постојани немири. Во вакви околности многу биле присутни приватно-правни работи, меѓу кои и облигации позади кои стоел стравот или присилата. Преторот ја забележал ситуацијата и предвидел повеќе правни лекови кои можеле да ги искористат лицата кои изјавиле волја под дејство на присила или страв. Тие биле применливи само во облигациите *bonae fidei*, додека за облигациите склучени според *jus civile* важел принципот "*Coactus volui, tamen volui*" – И волјата формирана под присила е правно релевантна волја.

Вежба бр. 30

¹⁷ Во новиот век, во времето на создавањето на граѓанските законици владее дебата во однос на тоа кој поим треба да се користи како основен поим на договорното право. Конечно, во Франција бил прифатен поимот *conventio* како основна категорија и него го среќаваме во чл. 1101 од *Code civil*. Од друга страна, општиот поим за спогодба во средновековното англиско обичајно право бил поимот *convenant* (завет).

Прашање: За кој вид на договор зборува одредбата и кои негови карактеристики произлегуваат од истата?

- ✚ Вербалната обврска се заклучува со прашање и одговор, кога договараме нешто да ни биде дадено или направено. Од тоа произлегуваат две тужби и тоа како кондикција, ако стипулацијата била склучена на *certum*, така и *action ex stipulatu* ако била склучена на *incertum* (Justinijani Institutiones, 3.15)

Објаснување: Одредбата зборува за стипулацијата како вид на договор од римското право. Стипулацијата била најзначаен вербален договор и според одредени автори, најзначаен договор во римското право. Нејзина основна карактеристика која произлегува од одредбата е начинот на склучување на договорот, а тоа е поставување прашање од страна на доверителот и давање одговор од страна на должникот. Должникот при одговорот го употребувал истиот збор што бил содржан во прашањето. Пример: Стипулација настанувала со прашање и одговор како во следните случаи кои се само еден пример за начините на склучување стипулација од римското право:

1. *Dari spondes? Spondeo* (Прашање: Ветуваш ли дека ќе дадеш? Одговор: Ветувам.)
2. *Dabis? Dabo.* (Прашање: Ќе дадеш? Одговор: Ќе дадам.)
3. *Promittis? Promitto.* (Прашање: Ветуваш ли? Одговор: Ветувам.)

Друга карактеристика на стипулацијата е апстрактен договор и од него не се гледа каузата, односно целта на обврзувањето. Од одредбата произлегува и една поделба на стипулацијата на: стипулација *certum* и стипулација *incertum*.

Вежба бр. 31

Прашање: За кој договор зборуваат одредбите и кои карактеристики на договорот произлегуваат од нив?

- ✚ Обврската настанува со предавање на стварта, на пример со давање заем. Обврската од заемот настанува кога се состои во давање на ствари кои се одредуваат по тежина, број или мера, како што се вино, масло, пченица, пари, бакар, сребро, злато, бидејќи тие ствари ги предаваме на други за да тие поминат во нивна сопственост, со тоа тие да ни вратат нам други ствари од ист вид и квалитет (D. 44,7,1,2 Gaius libro secundo aureorum)
- ✚ На заем даваме не со намера нам да ни се врати истата ствар која сме ја предале (бидејќи тоа би било послуга или остава), туку ствар од ист вид. Имено, ако би примиле ствар од друг вид, на пример вино наместо пченица, тоа не би бил заем (D. 12,1,2, pr Paulus libro vicensimo octavo ad edictum)

Објаснување: Одредбите зборуваат за договор за заем, познат како *mutuum* во римското право. Тој се смета за најстар и најважен реален договор. Неговата форма на склучување се состоела во предавање на стварта што е предмет на договорот во сопственост на заемопримачот (должникот). **Стварите биле заменливи**, а должникот имал обврска на доверителот да му врати ист вид и исто количество ствари што ги добил на заем од заемодавачот. Оваа карактеристика на договорот за заем била она што суштински го разликувало од договорот за послуга, познат како *commodatum* во римското право и договорот за остава, познат како *depositum* од римското право кај кои предмет на договорот било предавање на **незаменлива ствар**.

Вежба бр. 32

Прашање: За кој вид на имотен однос се зборува во одредбата?

- ✚ Наследникот ги презема сите права на умрениот, а не само сопственоста на одделни ствари, затоа и она што се состои од обврски преоѓа на наследникот (D. 29, 2, 37 Pomponius libro quinto ad Sabinum)

Објаснување: Одредбата зборува за наследно-правен однос кој исто како и стварно-правниот и облигационо-правниот претставува имотен, граѓанско-правен однос. Разликата меѓу него и останатите односи од овој вид е во дејството *mortis causa*, односно во случај на смрт на оставителот. Овој вид на однос настанувал во моментот кога наследникот ќе изјавел дека го прифаќа наследството, односно оставината (*hereditas*) која се состоела од правата и обврските на оставителот со исклучок на личните права на оставителот кои престанувале со неговата смрт.

Вежба бр. 33

Прашање: Објасни.

- ✚ Сè дотогаш додека наследството може да биде прифатено врз основа на тестамент не доаѓа до законско наследување (D. 29, 2, 39 Ulpianus libro quadragesimo sexton ad edictum)

Објаснување: Римското право познавало два основи за наследување – тестамент и закон. Приоритет во случај на постоење на двата основи имало тестаменталното наследување во поглед на законското наследување. Првенствено, од волјата на оставителот зависело кој ќе го наследи имотот. Законското наследување се јавувало како диспозитивно законско наследување или интестатско наследување кое се применувало кога оставителот не составил тестамент и во императивно законско или нужно наследување кое се применувало

кога оставителот ги пречекорил своите овластувања во поглед на тестаменталното располагање со имотот.

Вежба бр. 34

Прашање: За кој основ на наследување зборува одредбата?

- ✚ Ако некој умре без тестамент и нема свој наследник од редот на sui, нека најблискиот агнат ја добие оставината. Ако нема агнати, нека сотовината ја добијат гентили (Законот на XII таблици, петта таблица, 4 и 5)

Објаснување: Во оваа одредба од Законот на XII таблици се зборува за законско наследување. Во овој случај, законот го уредува законскиот или интестатскиот наследен ред од старото право. Тој се состоел од три наследни редови:

- Првиот наследен ред го сочинувале heredes sui, односно лица кои живееле заедно со pater familias и во моментот на неговата смрт станувале лица sui juris
- Вториот наследен ред го сочинувале агнатите, а право на наследство имал само најблискиот агнат. Агнатски сродници биле лица чие сродство се утврдувало врз основа на фактот на заедничко живеење
- Третиот наследен ред го сочинувале гентилите, односно членовите на генсот, односно заедницата на лица со заедничко потекло. Воедно оваа одредба укажува дека генсот имал својство на правно лице во старото право.

Вежба бр. 35

Прашање: За кој основ на наследување зборува одредбата?

- ✚ Тестаментот е валидна изјава на нашата волја, направена на прописен начин, за да има дејство после нашата смрт (Ulpiani, Reg.20,1)

Објаснување: Одредбата зборува за тестаментот како основ на наследување од римското право. Во римското право тестаментот претставувал лична, формална, свечена изјава на волја на оставителот за тоа кому да му припадне и како да се распредели неговиот имот во случај на смрт. Таа изјава имала приоритет пред законски определените наследници, но само доколку тестаментот бил составен во согласност со правото, односно тестамент кој не станал ништовен.

Вежба бр. 36

Прашање: За кои институти на наследното право зборува одредбата?

- ✚ Легат е она што со тестамент се остава на ист начин на кој тоа го чини и законот, т.е. со наредувачки зборови, бидејќи она што се остава во облик на молба се нарекува фидеикомис. (Ulpiani, Reg. 24, 1-11)

Објаснување: Одредбата зборува за легатот и фидеикомисот како институти на наследното право. Тие биле начини на сингуларна сукцесија, односно одредување од страна на оставителот некој од наследниците, на товар на имотот стекнат од наследството, да му даде точно утврдена ствар или вредност на трето лице. Разликата меѓу двата институти се состоела во тоа што легатот бил наредба и со самото тоа легатарот бил лице кое можело да бара правна заштита доколку наследникот не ја почитува наредбата на оставителот. Од друга страна, фидеикомисот бил неформална молба на оставителот упатена до наследникот, која во времето на републиката немала правна заштита, односно не можело да се бара остварување по судски пат. Фидеикомисот и легатот целосно се изедначени во посткласичното право, во Јустинијановата кодификација.

Прилог 1

LEGES XII TABULARUM

ЗАКОН НА 12 ТАБЛИЦИ

Tabula I

1. – SI IN IUS VOCAT, ITO. NI IT, ANTESTAMINO : IGITUR EM CAPITO (Porph., ad Hor. Sat., 1, 9, 76 ; Cic., de leg., 2, 4, 9 ; Gell., 20, 1, 25 ; Auct., Her., 2, 13, 19 ; Fest., P. 76, 105).
2. – SI CALVITUR PEDEMVE STRUIT, MANUM ENDO IACITO (Fest., L. 210, F. 310 ; Non., 6 ; D., 50, 16, 233 pr.).
3. – SI MORBUS AEVITASVE VITIUM ESCIT, IUMENTUM DATO. SI NOLET, ARCERAM NE STERNITO (Gell., 20, 1, 25 ; Varr., I. L., 5, 140 ; Gell., 20, 1, 12. 24-30 ; Fest., P. 77 ; Non., 55).
4. – ASSIDUO VINDEX ASSIDUUS ESTO ; PROLETARIO IAM CIVI QUIS VOLET VINDEX ESTO (Gell., 16, 10, 5 ; Cic., top., 2, 10 ; Fest., P. 9 ; Non., 67 ; D., 2, 4, 22, 1 ; 50, 16, 234, 1).
5. – NEX . . . FORTI SANATI . . . (Fest., F. 348, P. 84, 102 ; Gell., 16, 10, 8).
6. – REM UBI PACUNT, ORATO (Auct., Her., 2, 13, 20 ; Scaur., Orthogr., p. 2253 ; Prisc., Inst. gramm., 10, 5, 32 ; Fest., P. 199).
7. – NI PACUNT, IN COMITIO AUT IN FORO ANTE MERIDIEM CAUSSAM COICIUNTO. COM PERORANTO AMBO PRAESENTES (Auct., Her., 2, 13, 20 ; Gell., 17, 2, 10 ; Scaur., Orthogr., p. 2253 ; Quint., 1, 6, 11 ; Gaius, 4, 15).
8. – POST MERIDIEM PRAESENTI LITEM ADDICITO (Gell., 17, 2, 10 ; Plin., N.H., 7, 60, 122 ; Censorin., de die nat., 23).
9. – SI AMBO PRAESENTES, SOLIS OCCASUS SUPREMA TEMPESTAS ESTO (Gell., 17, 2, 10 ; Varr., I. L., 6, 5 ; 7, 51 ; Macr., Sat., 1, 3, 14 ; Fest., F. 305, P. 362 ; Plin., N.H., 7, 60, 122 ; Censorin., de die nat., 24, 3).

Таблица I

1. Ако некој е повикан на суд нека оди. Ако не оди, нека се повикаат сведоци, а потоа нека го фатат.
2. Ако се извлекува или се подготвува да бега, нека стават рака на него.
3. Ако болеста или староста се причини за недоаѓање нека му дадат добиток за превоз. Ако не сака, не треба да му се даде покриена кола.
4. На имотниот нека му биде гарант имотен, а на пролетерот кој сака.
5. На презадолжените и на оние во манципиум, на угледните и клиентите нека се применува еднакво право.
6. Ако се спогодат во спорот, нека тоа се прогласи.
7. Ако не се спогодат, пред пладне нека заедно одат на комициј или форумот за да го расправаат спорот. За време на излагањето треба да се присутни двете странки.
8. Попладне нека се пресуди во корист на присутниот.
9. Ако двајцата се присутни нека се пресуди до заоѓање на сонцето.

Tabula II

1. – de rebus M aeris plurisve D assibus, de minoris vero L assibus sacramento contendebatur ; nam ita lege XII tabularum cautum erat. [At] si de libertate hominis controversia erat, etiamsi pretiosissimus homo esset, tamen ut L assibus sacramento contenderetur, eadem lege cautum est – (Gaius, 4, 14).
2. – . . . MORBUS SONTICUS . . . AUT STATUS DIES CUM HOSTE . . . QUID HORUM FUT UNUM IUDICI ARBITROVE REOVE, EO DIES DIFFISSUS ESTO (Fest., F. 273, 290, P. 111 ; Gell., 16, 4, 4 ; 20, 1, 27 ; D., 50, 16, 113. 234 ; 42, 1, 60 ; Cic., de off., 1, 12, 37 ; Plaut., Curc., 1, 1, 4 ; Ulp., 74 ad ed., D., 2, 11, 2, 3 ; lex coloniae genitivae, c. 95, tab. III, 2, 21-36).
3. – CUI TESTIMONIUM DEFUERIT, IS TERTIIS DIEBUS OB PORTUM OBVAGULATUM ITO (Fest., F. 233, L. 375).

Таблица II

1. За стварите што вредат 1000 аса или повеќе положувана е гаранција од 500 аса, а за помалку вредните од 50 аса, што го востановил Законот на 12 таблици. Истиот закон востановил гаранција од 50 аса ако се води спор за слобода, иако човекот е најголема вредност.
2. ... Тешката болест.... или со странец закажано рочиште... ако такво нешто се случи на судијата или арбитерот или на обвинетиот, тој ден нема да се одржи рочиште.
3. Ако некому не се одзве сведок, третиот ден пред куќата нека вика гласно.

Tabula III

1. – AERIS CONFESSI REBUSQUE IURE IUDICATIS XXX DIES IUSTI SUNTO (Gell., 15, 13, 11 ; 20, 1, 42-45 ; Gaius, 3, 78 ; D., 12, 1, 4, 5. 7).
2. – POST DEINDE MANUS INIECTIO ESTO. IN IUS DUCITO (Gell., 20, 1, 42-45 ; Gaius, 4, 21).
3. – NI IUDICATUM FACIT AUT QUIS ENDO EO IN IURE VINDICIT, SECUM DUCITO, VINCITO AUT NERVO AUT COMPEDIBUS XV PONDO, NE MAIORE, AUT SI VOLET MINORE VINCITO (Gell., 20, 1, 42-45 ; Ter. Phorm., 334 ; Liv., 8, 28, 8 ; Fest., F. 165 ; Gell., 20, 10, 7. 9).
4. – SI VOLET SUO VIVITO. NI SUO VIVIT, QUI EUM VINCTUM HABEBIT, LIBRAS FARRIS ENDO DIES DATO. SI VOLET, PLUS DATO (Gell., 20, 1, 42-45 ; Gai., 2 ad XII tab., D., 50, 16, 234, 2).
5. – Erat autem ius interea paciscendi ac nisi pacti forent, habebantur in vinculis dies sexaginta. Inter eos dies trinis nundinis continuis ad praetorem in comitium producebantur, quantaque pecuniae iudicati essent, praedicabatur. Tertius autem nundinis capite poenas dabant, aut trans Tiberim peregre venum ibant (Gell., 20, 1, 46-47).
6. – TERTIIS NUNDINIS PARTIS SECANTO. SI PLUS MINUSVE SECUERUNT, SE FRAUDE ESTO (Gell., 20, 1, 48-52 ; Quint., 3, 6, 84 ; Tertul., Apol., 4 ; Dion Cass., 12).
7. – ADVERSUS HOSTEM AETERNA AUCTORITAS [ESTO] (Cic., de off., 1, 12, 37).

Таблица III

1. Оној кој го признал долгот или е осуден во парница треба да му се дадат триесет дена.
2. Потоа нека стави рака на него. Нека го води пред судот.
3. Ако не ја изврши пресудата или ако никој пред преторот не го земе во заштита, нека го поведе со себе. Нека го врзе со јаже или го стави во прангиод 15 фунти, не полесни, а ако сака може и потешки.
4. Ако така сака, нека живее по свое. Ако не живее по свое, оној кој го врзал секој ден му дава фунта леб. Ако сака, може и повеќе да му дава.
5. Имале право да се спогодат, а ако не се спогодиле држани се во пранги 60 дена. Во текот на тие денови во три последователни пазарни дена изведувани се на комициите пред преторот, каде што јавно е објавувано на колкав износ се осудени. Третиот пазарен ден се казнувани со смртна казна или го продавале преку Тибар во туѓина.
6. Третиот пазарен ден нека го сечат на делови. Ако повеќе или помалку пресечат, нема да се смета за измама.
7. Кон непријателот (auctoritas) правото на сопственост нека биде вечно.

Tabula IV

1. – cito necatus tamquam ex XII tabulis insignis ad deformitatem puer (Cic., de leg., 3, 8, 19 ; Cf. Leg. Romuli, n. 11).
2. – SI PATER FILIUM TER VENUM DUUIT, FILIUS A PATRE LIBER ESTO (Ulp., Reg., 10, 1 ; Gaius, 1, 132 ; 4, 79 ; Dion., 2, 27, 3).
3. – Illam suam suas res sibi habere iussit ex XII tab., claves ademit, exegit (Cic., phil., 2, 28. 69 ; Cf. Gai., 3 ad XII tab., D., 48, 5, 43 ; D., 24, 2, 2, 1 ; Plaut., Amph., 928 ; Non., 77 ; Plaut., Cas., 210 ; Mart., 11, 104, 1).
4. – comperi, feminam – in undecimo mense post mariti mortem peperisse, factumque esse negotium – quasi marito mortuo postea concepisset, quoniam Xviri in decem mensibus gigni hominem, non in undecimo scripsissent (Gell., 3, 16, 12 ; Cf. Ulp., 14 ad Sabinum, D., 38, 16, 3, 9. 11).

Таблица IV

1. Како што пишува Законот на 12 таблици, веднаш треба да се убие деформираното дете.
2. Ако таткото три пати го продаде синот, нека синот биде ослободен од татковската власт.
3. Ја избркал и наредил според Законот на 12 таблици да ги земе своите ствари и ги земал клучевите.
4. Ако се дознае дека жената родила во единаесетиот месец по смртта на мажот, се смета дека зачнала по смртта на мажот, бидејќи децемвирите пропишале дека човек може да се роди во десетиот месец, а не во единаесетиот.

Tabula V

1. – Veteres – voluerunt feminas, etiamsi perfectae aetatis sint, – in tutela esse ; – exceptis virginibus Vestalibus, quas – liberas esse voluerunt : itaque etiam lege XII tab. cautum est (Gaius 1, 144. 145 ; Cf. Gell., 1, 12, 18 ; I. Numa, 9).
2. – Mulieris, quae in agnatorum tutela erat, res mancipii usucapi non poterant, praeterquam si ab ipsa tutore [auctore] traditae essent : id[que] ita lege XII tab. [cautum erat] (Gaius, 2, 47 ; Cf. Gaius, 1, 157).
3. – UTI LEGASSIT SUPER PECUNIA TUTELAVE SUAE REI, ITA IUS ESTO (Ulp., Reg., 11, 14 ; Gaius, 2, 224 ; Iust., Inst., 2, 22 pr. ; Pomp., D., 50, 16, 120 ; Iust., Nov., 22, 2 pr. ; Cic., de inv., 2, 50, 148 ; Auct., Her., 1, 13, 23 ; Paul., D., 50, 16, 53 pr. ; D., 26, 2, 1 pr. ; 26, 2, 20, 1).
4. – SI INTESTATO MORITUR, CUI SUUS HERES NEC ESCIT, ADGNATUS PROXIMUS FAMILIAM HABETO (Ulp., Reg., 26, 1 ; Paul., ad Sab., D., 28, 2, 9, 2 ; Ulp., ad ed., D., 50, 16, 195, 1 ; Cic., de inv., 2, 50, 148 ; Paul., Sent., 4, 8 ; Pomp., D., 50, 16, 162 pr.).
5. – SI ADGNATUS NEC ESCIT, GENTILES FAMILIAM HABENTO (Ulp., Coll., 16, 4, 2 ; Gaius, 3, 17 ; Paul., Coll., 16, 3, 3).
6. – Quibus testamento – tutor datus non sit, iis ex lege XII [tabularum] agnati sunt tutores (Gaius 1, 155 ; Cf. Ulp., Reg., 11, 3 ; D., 26, 4, 1 ; 4, 5, 7 pr.).
7. a. – SI FURIOSUS ESCIT, ADGNATUM GENTILIUMQUE IN EO PECUNIAQUE EIUS POTESTAS ESTO (Auct., Her., 1, 13, 23 ; Cic., de inv., 2, 50, 148 ; Cic., Tusc., 3, 5, 11 ; Paul., ad ed., D., 50, 16, 53 pr. ; D., 27, 10, 13 ; 26, 1, 3 pr. ; Gaius, 2, 64).
7. b. – . . . AST EI CUSTOS NEC ESCIT . . . – (Fest., F. 162).
7. c. – Lege XII tab. prodigo interdicitur bonorum suorum administratio (Ulp., ad Sab., D., 27, 10, 1 pr.). Lex XII tab. – prodigum, cui bonis interdictum est, in curatione iubet esse agnatorum (Ulp., Reg., 12, 2).
8. – Civis Romani liberti hereditatem lex XII tab. patrono defert, si intestato sine suo herede libertus decesserit (Ulp., Reg., 29, 1 ; Cf. Gaius, 3, 40). Cum de patrono et liberto loquitur lex, EX EA FAMILIA, inquit, IN EAM FAMILIAM (Ulp., D., 50, 16, 195, 1).
9. – Ea, quae in nominibus sunt, – ipso iure in portiones hereditarias ex lege XII tab. divisa sunt (Iust., Cod., 3, 36, 6). Ex lege XII tab. aes alienum hereditarium pro portionibus quaesitis singulis ipso iure divisum (Iust., Cod., 2, 3, 26).
10. – Haec actio (familiae erciscundae) proficiscitur e lege XII tabularum (Gai., 7 ed. prov., D., 10, 2, 1 pr. ; Cf. Fest., P. 82 ; Gell., 1, 9, 12).

Таблица V

1. Старите... сакале жените, макар сосем полнолетни, да бидат под туторство, освен девиците Весталки, на кои им оставале слобода. Така пропишува Законот на 12 таблици.
2. Не може да се стекнат со одршка res mancipi во сопственост на жената која е под туторство на агнат, освен ако жената не ги предала со одобрение на туторот. Така пропишува Законот на 12 таблици.
3. Како одреди за својот имот и за туторството, нека тоа биде закон.
4. Ако некој умре без тестамент и нема свој наследник, нека најблискиот агнат ја добие оставината.
5. Ако нема агнати, нека оставината ја добијат гентилите.
6. На оние кому со тестамент не им е одреден тутор, според Законот на 12 таблици агнати ќе му бидат тутори..
- 7.а. Ако некој е будала, со него и со неговиот имот нека управуваат агнати или гентили.
- 7.б. Законот на 12 таблици им забранува на расипниците да управуваат со својот имот.
- 8.а. Оставината на ослободеникот – римскиот граѓанин според Законот на 12 таблици припаѓа на патронот.
- 8.б. На она семејство од кое е ослободен му припаѓа неговиот имот.
9. Побарувањата според Законот на 12 таблици се делат наследниците на наследници сразмерно на наследните делови.
10. Оваа тужба потекнува од Законот на 12 таблици.

Tabula VI

1. – CUM NEXUM FACIET MANCIPIUMQUE, UTI LINGUA NUNCUPASSIT, ITA IUS ESTO (Fest., F. 173 ; Cic., de or., 1, 57, 245 ; Paul., 1 Man., Vat. Fr., 50 ; Gaius, 1, 119 ; 2, 104 ; Varr., l. L., 6, 60).
2. – cum ex XII tab. satis esset ea praestari, quae essent lingua nuncupata, quae qui infitatus esset, dupli poenam subiret, a iuris consultis etiam reticentiae poena est constituta (Cic., de off., 3, 16, 65).
3. – usus auctoritas fundi biennium est, – ceterarum rerum omnium – annuus est usus (Cic., top., 4, 23 ; Cf. Cic., p. Caec., 19, 54 ; Gaius, 2, 42).
4. – lege XII tab. cautum est, ut si qua nollet eo modo (usu) in manum mariti convenire, ea quotannis trinotio abesset atque eo modo <usum> cuiusque anni interrumpere (Gaius, 1, 111 ; Cf. Gell., 3, 2, 13).
5. – et mancipationem et in iure cessionem lex XII tab. confirmat (Paul., 1 Man., Vat. Fr., 50 ; Cf. Gaius, 2, 24).
6. – TIGNUM IUNCTUM AEDIBUS VINEAE ET CONCAPIT NE SOLVITO (Fest., L. 364).
7. – Lex XII tab. neque solvere permittit tignum furtivum aedibus vel vineis iunctum neque vindicare, – sed in eum, qui convictus est iunxisse, in duplum dat actionem (Ulp., 37 ad ed., D., 47, 3, 1 pr. ; Cf. Paul., ad ed., D., 6, 1, 23, 6 ; Iust., Inst., 2, 1, 29 ; D., 46, 3, 98, 8).

Таблица VI

1. Кога се склучуваат нексум или манципација како што ги изговараат зборовите, нека тоа биде закон.
2. Како според Законот на 12 таблици било дозволено да се изврши она што некој се обврзал изговарајќи зборови оној кој би одрекувал, казнуван е со двоен износ, а правниците вовеле и казна за оние кои ќе премолчат.
3. За земјиштето одршката трае две години, а за сите други ствари година дена.
4. Законот на 12 таблици пропишувал дека жената која не сака да дојде под власта на мажот, треба секоја година три ноќи да помине надвор од куќата и на тој начин секоја година се прекинува одршката.
5. Законот на 12 таблици ги потврдува манципацијата и in iure cessionem.
6. Гредата која е употребувана за зграда или лозје не се издвојува.
7. Законот на 12 таблици не дозволува да се издвои украдена греда која е вградена во зграда или употребена во лозје, ниту дозволува нејзино враќање со сопственичка тужба, но востановува тужба на двоен износ против оној за кој ќе се утврди дека ја вградил.

Tabula VII

1. – XII tabularum interpretes ambitum parietis circuitum esse describunt (Varr., l. L., 5, 22). – Ambitus – dicitur circuitus aedificiorum, patens – pedes duos et semissem (Fest., P. 5). – Sestertius duos asses et semissem (valet), – lex – XII tab. argumento est, in qua duo pedes et semis 'sestertius pes' vocatur (Maec., Ass. Distr., 46).
2. – Sciendum est in actione finium regundorum illud observandum esse, quod (in XII tab.) ad exemplum quodammodo eius legis scriptum est, quam Athenis Solonem dicitur tulisse. Nam illic ita est : 'Ἐάν τις αίμασίάν κτλ (Gai., l. 4 ad XII tab., D. 10, 1, 13).
3. – usus capionem XII tab. intra V pedes esse noluerunt (Cic., de leg., 1, 21, 55).
4. – controversia est nata de finibus, in qua – e XII tres arbitri fines regemus (Cic., de leg., 1, 21, 55).
5. – Viae latitudo ex lege XII tab. in porrectum octo pedes habet, in anfractum, id est ubi flexum est, sedecim (Gai., 7 ad ed. pr., D., 8, 3, 8 ; Cf. Varr., l. L., 7, 15 ; Fest., Viae ; D., 8, 3, 13, 2 ; 8, 6, 6).
6. – VIAM MUNIUNTO : NI SAM DELAPIDASSINT, QUA VOLET IUMENTO AGITO (Fest., L. 371, P. 21 ; Cic., p. Caec., 19, 54).
7. – Si per publicum locum rivus aquae ductus privato nocebit, erit actio privato ex lege XII tab., ut noxa domino sarciatur (Paul., 16 ad Sab., D., 43, 8, 5).
8. a. – lex XII tab. efficere voluit, ut XV pedes altius rami arboris circumcidantur (Ulp., 71 ad ed., D., 43, 27, 1, 8).
8. b. – Si arbor ex vicini fundo vento inclinata in tuum fundum sit, ex lege XII tab. de adimenda ea recte agere potes (Pomp., 34 ad Sab., D., 43, 27, 2 ; Cf. Paul., Sent., 5, 6, 13 ; Fest., F. 348).
9. – Cautum est – lege XII tab., ut glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere (Plin., N.H., 16, 5, 15 ; Cf. Gai., 4 ad l. XII tab., D., 50, 16, 236, 1 ; D., 43, 28, 1).
10. – Venditae – et traditae (res) non aliter emptori adquiruntur, quam si is venditori pretium solverit vel alio modo satisfecerit, veluti expromissore aut pignore dato ; quod cavetur – lege XII tab. (Iust., Inst., 2, 1, 41 ; Cf. Pomp., ad Q. Muc., D., 18, 1, 19).
11. – Sub hac condicione liber esse iussus 'si decem milia heredi dederit', etsi ab herede abalienatus sit, emptori

dando pecuniam ad libertatem perveniet : idque lex XII tab. iubet (Ulp., Reg., 2, 4 ; Cf. Pomp., ad Q. Muc., D., 40, 7, 29, 1 ; Fest., Statuliber).

Таблица VII

1. Толкувачите на Законот на 12 таблици го означуваат со *ambitus* земјиштето околу ѕидот. Тое е појас земјиште околу куќата со широчина од две и пол стапки. Сестерциј вреди два и пол аса, а доказ за тоа е Законот на 12 таблици кој две и пол стапки ги нарекува сестрецијски стапки.
2. Треба да се знае дека со тужбата за одредување меѓа мора да се води сметка за она што Законот на 12 таблици го пропишал, по углед на законот за кој се вели дека Солон во Атина го донел. Таму имено пишува "Кој некоја ограда итн."
3. Законот на 12 таблици не дозволувал одршка од пет стапки.
4. Настанал спор околу меѓите во кој врз основа на Законот на 12 таблици, ќе одлучиме како три арбитри.
5. Широчината на службеностите на пат е осум стапки, каде што патот е прав, а 16 на кривини односно свртувања.
6. Нека го одржува патот ако не нанел камења, нека го тера добитокот каде сака.
7. Ако каналот или водоводот од државно земјиште нанесе штета на приватно, постоела според Законот на 12 таблици тужба со која сопственикот барал надомест.
8. а. Законот на 12 таблици настојувал да се потсечат гранките кои ја прекинуваат височината од 15 стапки.
б. Ако турнатото од ветар дрво од соседното земјиште се најде на твое земјиште, врз основа на Законот на 12 таблици имаш право да бараш негово отстранување.
9. Законот на 12 таблици дозволувал дека може да се соберат плодовите кои паднале на земјиштето на соседот.
10. Продадените и предадените ствари стануваат сопственост на купувачот само тогаш ако ја платил цената на продавачот или на друг начин пружил обезбедување, на пример со гаранција или залог. Така востановил Законот на 12 таблици.
11. Под овој услов е ветена слобода: "Ако на наследникот му даде десет илјади," иако наследникот го оттуѓи тој ќе даде слобода кога ќе му ги исплати на купувачот парите, како што наредува Законот на 12 таблици.

Tabula VIII

1. а. – QUI MALUM CARMEN INCANTASSIT . . . – (Plin., N.H., 28, 2, 10-17).
1. б. – XII tab. cum perpaucas res capite sanxissent, in his hanc quoque sancendam putaverunt : si quis occentavisset sive carmen condidisset, quod infamiam faceret flagitiumve alteri (Cic., de rep., 4, 10, 12 ap. Aug., de civ. Dei, 2, 9 ; Cf. Cic., Tusc., 4, 2, 4 ; Fest., F. 181 ; Arnob., adv. gent., 4, 34 ; Porph., ad Hor. Sat., 2, 1, 82 ; Hor., ep., 2, 1, 152 ; Paul., Sent., 5, 4, 6 ; Corn., Ad. Pers. Sat., 1, 137).
2. – SI MEMBRUM RUPSIT, NI CUM EO PACIT, TALIO ESTO (Fest. L. 363 ; Gell., 20, 1, 14 ; Gaius, 3, 223 ; Paul., Sent., 5, 4, 6 ; Prisc., Inst. gramm., 6, 13, 69).
3. – MANU FUSTIVE SI OS FREGIT LIBERO, CCC, SI SERVO, CL POENAM SUBITO (Paul., Coll., 2, 5, 5 ; Gaius, 3, 223 ; Gell., 20, 1, 32).
4. – SI INIURIAM FAXSIT, VIGINTI QUINQUE POENAE SUNTO (Gaius, 3, 220. 223 ; Gell., 20, 1, 12).
5. – Si quadrupes pauperiem fecisse dicetur, – lex (XII tab.) voluit aut dari id quod nocuit – aut aestimationem noxiae offerri (Ulp., 18 ad ed., D., 9, 1, 1 pr.).
6. – Si glans ex arbore tua in meum fundum cadat, eamque ego immisso pecore depascam, – neque ex lege XII tab. de pastu pecoris, quia non in tuo pascitur, neque de pauperie – agi posse (Ulp., 41 ad Sab., D., 19, 5, 14, 3).
7. а. – QUI FRUGES EXCANTASSIT (Plin., N.H., 28, 2, 10-17).
7. б. – . . . NEVE ALIENAM SEGETEM PELLENERIS . . . (Serv., ad Verg., ecl., 8, 99).
8. – Frugem – aratro quaesitam noctu pavisse ac secuisse puberi XII tabulis capital erat, suspensumque Cereri necari iubebant, – inpubem praetoris arbitrato verberari noxiamve duplionemve decerni (Plin., N.H., 18, 3, 12 ; Cf. Gaius, 4, 75).
9. – Qui aedes acervumve frumenti iuxta domum positum combusserit, vinctus verberatus igni necari (XII tab.) iubetur, si modo sciens prudensque id commiserit ; si vero casu, id est neglegentia, aut noxiam sarcire iubetur, aut, si minus idoneus sit, levius castigatur (Gai., 4 ad XII tab., D., 47, 9, 9).
10. – cautum – est XII tabulis, ut qui iniuria cecidisset (succidendi vocabulo lex usa est) alienas (arbores), lueret in singulas aeris XXV (Plin., N.H., 17, 1, 17 ; Cf. Paul., ad Sab., D., 47, 7, 1 ; Gaius, 4, 11 ; Paul., ad ed., D., 12, 2, 28, 6 ; D., 47, 7, 5 pr.).

11. – SI NOX FURTUM FAXSIT, SI IM OCCISIT, IURE CAESUS ESTO (Macr., Sat., 1, 4, 19 ; Gell., 8, 1 ; 20, 1, 7).
12. – LUCI . . . SI SE TELO DEFENDIT, . . . ENDOQUE PLORATO (Cic., p. Tull., 20, 47 ; 21, 50 ; Prisc., Inst. gramm., 6, 18, 93 ; Gai., ad ed., D., 47, 2, 55, 2 ; D., 9, 2, 4, 1 ; Gell., 11, 18, 6, 7 ; Cic., p. Mil., 3, 9 ; Ulp., ad ed., Coll., 7, 3, 2).
13. – Ex ceteris – manifestis furibus liberos verberari addicique iusserunt (Xviri) ei, cui furtum factum esset – ; servos – verberibus affici et e saxo praecipitari ; sed pueros impuberes praetoris arbitrato verberari voluerunt noxiamque – sarciri (Gell., 11, 18, 8 ; Cf. Gaius, 3, 189 ; Gell., 20, 1, 7).
14. – Concepti et oblati (furti) poena ex lege XII tab. tripli est (Gaius, 3, 191 ; Cf. Gaius 3, 186. 187).
- LANCE ET LICIO dicebatur apud antiques, quia qui furtum ibat quaerere in domo aliena licio cinctus intrabat lacemque ante oculos tenebat propter matrum familiae aut virginum praesentam (Fest., P. 117) ;
15. – SI ADORAT FURTO, QUOD NEC MANIFESTUM ERIT – , [DUPLIONE DAMNUM DECIDITO] (Fest. F. 162 ; Gaius, 3, 190 ; Gell., 11, 18, 15 ; Fest., P. 19).
16. – Furtivam (rem) lex XII tab. usucapi prohibet – (Gaius, 2, 45 ; Cf. Gaius, 2, 49 ; Iust., Inst., 2, 6, 2 ; D., 41, 3, 33 pr.).
17. – Maiores – in legibus posiverunt furem dupli condemnari, feneratorum quadrupli XII tabulis sanctum, ne quis unciario fenore amplius exerceret (Tac., Ann., 6, 16).
18. – Ex causa depositi lege XII tab. in duplum actio datur – (Paul., Coll., 10, 7, 11).
19. – Si – tutores rem pupilli furati sunt, videamus an ea actione, quae proponitur ex lege XII tab. adversus tutorem in duplum, singuli in solidum teneantur (Tryph., 42 Disp., D., 26, 7, 55, 1 ; Cf. Cic., de or., 1, 36, 166. 167).
20. – PATRONUS SI CLIENTI FRAUDEM FECERIT, SACER ESTO (Serv., ad Aen., 6, 609).
21. – QUI SE SIERIT TESTARIER LIBRIPENSVE FUERIT, NI TESTIMONIUM FATIATUR. INPROBUS INTABILISQUE ESTO (Gell., 15, 13, 10 ; 7, 7, 2. 3).
22. – ex XII tab. – si nunc quoque – qui falsum testimonium dixisse convictus esset, e saxo Tarpeio deiceretur (Gell., 20, 1, 53).
23. – SI TELUM MANU FUGIT MAGIS QUAM IECIT, aries subicitur (Cic., p. Tull., 22, 51 ; Cic., top., 17, 64 ; Cic., de or., 3, 39, 158 ; Aug., de lib. arb., 1, 4 ; Fest., F. 347, 351 ; Leg. Numa, n. 13).
24. – Frugem – furtim – pavisse – XII tabulis capital erat – gravius quam in homicidio (Plin., N.H., 18, 3, 12).
25. – XII tab. cautum esse cognoscimus, ne qui in urbe coetus nocturnos agitare (Porc. Latro, Decl. in Cat., 19).
26. – His (sodalibus) potestatem facit lex (XII tab.), pactionem quam velint sibi ferre, dum ne quid ex publica lege corrumpant ; sed haec lex videtur ex lege Solonis translata esse (Gai., 4 ad XII tab., D., 47, 22, 4).

Таблица VIII

1. а. Кој лоша песна пее...
б. Иако Законот на 12 таблици мал број дела казнува со смртна казна се сметало дека во овој број треба да се наредат следниве: ако некој друг гласно му се потсмева или составува песна заради нечие клеветење или потсмевање.
2. Ако некој екстремитет биде осакатен, па не се спогодат нека се примени талионот.
3. Ако некој со рака или стап му скрши коска на слободен човек, да плати казна од три стотини аса, а на роб сто педесет аса.
4. Ако нанесе лесна повреда казната нека биде 25 аса.
5. Се вели дека Законот на 12 таблици одредил: ако четириножно животно нанесе штета да се даде тоа животно кое ја нанело штетата или штетата да се надомести.
6. Ако плодовите од твоето стебло паднат на моето земјиште и јас ја пуштам стоката да ги испасе, според Законот на 12 таблици не можеш да подигнеш тужба заради пасење, бидејќи стоката не пасела на твојот имот ниту ќе можеш да тужиш за штетата што ќе ја сторат животните.
7.а. Кој ќе ги маѓепса плодовите...
7.б.или туѓиот род го проколне...
8. Ако ноќе некој преора или отсече туѓи плодови, за возрасниот Закон на 12 таблици пропишувал смртна казна и наредувал да биде обесен во чест на божицата Церера, а за малолетниот – според наредбата на преторот да се камшикува и да плати двоен износ за штета.
9. Ако некој запалил куќа или стог во близина на куќата, врзан и тепан треба да се запали, доколку тоа го сторил смислено и при чиста совест, ако делото настанало случајно, т.е. од небрежност, наредено е да плати надомест или ако не е имотен, полесно да се камшикува.
10. Законот на 12 таблици пропишал дека оној кој бесправно исече туѓи дрва за секое стебло мора да плати 25 аса.

11. Ако некој ноќе краде и биде убиен со право е убиен.
12. Дење..., ако со оружје се брани, нека вика.
13. Другите крадци фатени на дело, ако се слободни, наредиле децимвирите, треба да се истепат и пресудат на оној кого го ограбиле, а ако се робови, да се истепат и фрлат од Тарпејската карпа. Меѓутоа малолетниците, предвиделе, треба да бидат тепани според одлуката на преторот и да ја надоместат штетата.
14. Според Законот на 12 таблици на троен износ е казнуван оној кај кого се најдени украдени ствари и оној кој украдената ствар ја подметнал. Пребарувањето со помош на чинија и престилка старите ја нарекувале онаа постапка кога некој одел во туѓа куќа да го бара украденото, опашан со престилка и држејќи чинија пред очите заради присуството на домаќинката и девојките.
15. Ако подигне тужба против крадецот кој не е фатен на дело..., нека биде осуден на двоен износ.
16. Законот на 12 таблици забранил одршка на украдени ствари.
17. Нашите претци сметаа и така стои во законите да се осудат на двоен, а лихварите на четворен износ. Законот на 12 таблици забранувал да се земе поголема камата од една дванаестина.
18. Од договорот за остава Законот на 12 таблици давал тужба на двоен износ.
19. Ако таторите ја украдат стварта на штитеникот, треба да се види дали според оваа тужба, која ја востановил Законот на 12 таблици, и која гласи на двоен износ, секој од таторите одговара за целиот износ.
20. Нека биде проклет патронот кој ќе го изигра клиентот.
21. Ако некој вети дека ќе биде сведок или либрипенс, па одбие да сведочи, нека биде нечесен и лишен од правото да сведочи.
22. Според Законот на 12 таблици, а и сега, оној за кого се утврди дека лажно сведочел, бил фрлан од Тарпејската карпа.
23. Ако некому се испушти стрела, да жртвува овен.
24. За украдените плодови според Законот на 12 таблици смртната казна била потешка отколку за убиство.
25. Дознаваме дека Законот на 12 таблици забранувал во градот да се идржуваат ноќни собири.
26. На ортаците Законот на 12 таблици им дозволил да склучуваат било каков договор само да не биде спротивен на јавниот поредок. По сè изгледа дека овој пропис е преземен од Солоновото законодавство.

Tabula IX

- 1-2. – ‘Privilegia ne inroganto ; de capite civis nisi per maximum comitiatum – ne ferunto’. – Leges praeclarissimae de XII tabulis tralatae duae, quarum altera privilegia tollit, altera de capite civis rogari nisi maximo comitiatu vetat (Cic., de leg., 3, 4, 11 ; 3, 19, 44 ; Cf. Cic., p. Sest., 30, 65 ; Cic., de domo, 17, 43 ; Cic., de rep., 2, 36, 61).
3. – duram esse legem putas, quae iudicem arbitrumve iure datum, qui ob rem iudicandam pecuniam accepisse convictus est, capite poenitur ? (Gell., 20, 1, 7).
4. – Quaestores – qui capitalibus rebus praeessent, – appellabantur quaestores parricidii, quorum etiam meminit lex XII tab. (Pomp., l. sing. ench., D., 1, 2, 2, 23 ; Cf. Fest., F. 258).
5. – Lex XII tab. iubet eum, qui hostem concitaverit quive civem hosti tradiderit, capite puniri (Marc., 14 inst., D., 48, 4, 3).
6. – Interfici – indemnatum quemcunque hominem etiam XII tabularum decreta vetuerunt (Salv., Gub., 8, 5, 24 ; Cf. Valer. Max., 7, 2, ext. 15 ; Vellei., 2, 45, 1 ; Cic., de domo, 4, 9 ; Cic., in Pis., 13, 30 ; Cic., de leg. agr., 2, 21, 56 ; D., 28, 1, 9 ; Aug., de civ. Dei, 1, 19).

Таблица IX

- 1-2. Забрането е предлагање на привилегии. За смртна казна се одлучување било каде туку на најголемото собрание.
3. Судијата арбитер за кого е утврдено дека примил мито во спор во кој требало да пресуди, го казнувале со смрт.
4. Истражните судии, кои ја водат истрагата во делата за кои е предвидена смртна казна се викале истражни судии за таткоубиство.
5. Законот на 12 таблици пропишувал да се казни со смртна казна оној кој ги подбужнува непријателите или кој предаде римски граѓани на непријателот.
6. И Законот на 12 таблици забранувал некој да се убие без судска пресуда.

Tabula X

1. – HOMINEM MORTUUM IN URBE NE SEPELITO NEVE URITO (Cic., de leg., 2, 23, 58).
2. – . . . HOC PLUS NE FACITO : ROGUM ASCEA NE POLITO (Cic., de leg., 2, 23, 59).
3. – Extenuato igitur sumptu tribus reciniis et tunica purpurae et decem tibicinibus tollit etiam lamentationem (Cic., de leg., 2, 23, 59 ; Cf. Cic., de leg., 2, 25, 64 ; Fest., F. 274 ; Non., 371).
4. – MULIERES GENAS NE RADUNTO, NEVE LESSUM FUNERIS ERGO HABENTO (Cic., de leg., 2, 25, 64 ; 2, 23, 59 ; Cic., Tusc., 2, 23, 55 ; Plin., N.H., 11, 58, 157 ; Serv., ad Aen., 12, 606 ; Fest., F. 273).
5. a. – HOMINE MORTUO NE OSSA LEGITO, QUO POST FUNUS FACIAT (Cic., de leg., 2, 24, 60).
5. b. – Excipit bellicam peregrinamque mortem (Cic., de leg., 2, 24, 60).
6. – Haec praeterea sunt in legibus – : 'servilis unctura tollitur omnisque circumpotatio' (Cic.1.c).
7. – QUI CORONAM PARIT IPSE PECUNIAVE EIUS <HONORIS> VIRTUTISVE ERGO ARDUUITUR EI . . . (Plin., N.H., 21, 3, 7 ; Cic., de leg., 2, 24, 60).
8. – . . . NEVE AURUM ADDITO. AT CUI AURO DENTES IUNCTI ESCUNT. AST IM CUM ILLO SEPELIET URETV, SE FRAUDE ESTO (Cic., de leg., 2, 24, 60).
9. – rogum bustumve novum vetat propius LX pedes adigi aedes alienas invito domino (Cic., de leg., 2, 24, 61 ; Cf. Fest., P. 32, 84).
10. – forum – bustumve usucapi vetat (Cic., de leg., 2, 24, 61 ; Cf. Fest., P. 32, 84).

Таблица X

1. Мртвите да не се погребуваат ниту спалуваат во градот.
2. ...тоа повеќе да не се прави: со секира да не се средува кладата.
3. Смалувајќи ги трошоците на три марами, пурпурна туника и десет трубачи, забранил исто така и лелекање.
4. Жените да не го гребат лицето ниту да лелекаат на погребот.
- 5.а. Да не се собирааткоските на мртвиот.
- 5.б. Исклучок се загинатите во војна или умрените во туѓина.
6. Во законите постои уште и ова: забрането е "миропомазение" на мртвиот роб и секое полевање со вино.
7. Ако некој со пари или храброст стекнал одликување, тој самиот или неговиот родител, па по неговата смрт тоа се изложи во куќата или надвор од неа, нека не се смета за незаконито.
8. ...злато да не се додава. Ако некој имал вградени златни заби, па со нив е погребан или спален, да не се смета за незаконито.
9. Без согласност на сопственикот забрането е да се подигне мола или направи нов гроб поблиску од 60 стапки од туѓа зграда.
10. Забрането е одршка на плоштад или гроб.

Tabula XI

1. – (Decemviri) cum X tabulas summa legum aequitate prudentiaque conscripsissent, in annum posterum Xviro alios subrogaverunt, – qui duabus tabulis iniquarum legum additis – conubia – ut ne plebi cum patribus essent, inhumanissima lege sanxerunt (Cic., de rep., 2, 36, 61 ; 2, 37, 63 ; Cf. Dion., 10, 60, 5 ; Liv., 4, 4, 5 ; Gai., 6 ad XII tab., D., 50, 16, 238).
2. – Tuditanus refert, – Xviro, qui decem tabulis duas addiderunt, de intercalando populum rogasse. Cassius eosdem scribit auctores (Macr., Sat., 1, 13, 21 ; Cf. Leg. Romuli, n. 6 ; Macr., Sat., 1, 13, 12-15 ; Censorin., de die nat., 20, 6 ; D., 50, 16, 98, 1).
3. – E quibus (libris de rep.) unum ιστορικὸν requiris de Cn. Flavio Anni f. – Ille vero ante Xviro non fuit. – Quid ergo profecit, quod protulit fastos ? Occultatam putant quodam tempore istam tabulam, ut dies agendi peterentur a paucis (Cic., ad Att., 6, 1, 8 ; Cf. Cic., p. Mur., 11, 25 ; Plin., N.H., 33, 1, 17 ; Liv., 9, 46, 5 ; Macr., Sat., 1, 15, 9 ; Val. Max., 2, 5, 2 ; Diod., 20, 36).

Таблица XI

1. Откако децемврите напишале закони на десет таблици со најголема правичност и мудрост, следната година се избрани други десетмина, кои додале две таблици со неправични брачни прописи така нечовечно е одредено дека плебејците не може да склучат брак со патрициите.

2. Тудитан известува дека децемвирите, кои на постоечките таблици додале две, пред собранието поднеле предлог за календарот. Касије ги нарекува зачетници.
3. Во овие книги се наоѓа и еден податок за Гнеј Флавиј, втемелувачот на годината. Тој не живеел пред децемвирите. Во што се состои неговата заслуга што го објавил календарот на судските денови? Се мисли дека календарот бил некое време скриен за само неколкумина да знаат кога може да се водат спорови.

Tabula XII

1. – Lege autem introducta est pignoris capio, veluti lege XII tab. adversus eum, qui hostiam emisset nec pretium redderet ; item adversus eum, qui mercedem non redderet pro eo iumento, quod quis ideo locasset, ut inde pecuniam acceptam in dapem, id est in sacrificium, impenderet (Gaius, 4, 28 ; Cf. Fest., Daps ; D., 50, 16, 238, 2).
2. a. – SI SERVUS FURTUM FAXIT NOXIAMVE NOXIT... (Ulp., 8 ad ed., D., 9, 4, 2, 1 ; Fest., Noxia ; D., 47, 6, 5 ; 50, 16, 283, 3 ; Paul., Sent., 2, 31, 7).
2. b. – Ex maleficiis filiorum familias servorumque – noxales actiones proditae sunt, uti liceret patri dominove aut litis aestimationem sufferre aut noxae dedere – . Constitutae sunt – aut legibus aut edicto praetoris : legibus velut furti lege XII tabularum cet (Gaius, 4, 75. 76).
3. – SI VINDICIAM FALSAM TULIT, SI VELIT IS . . . TOR ARBITROS TRIS DATO, EORUM ARBITRIO . . . FRUCTUS DUPLIONE DAMNUM DECIDITO (Fest., Vindiciae).
4. – Rem, de qua controversia est, prohibemur (lege XII tab.) in sacrum dedicare : alioquin dupli poenam patimur, – sed duplum utrum fisco an adversario praestandum sit, nihil exprimitur (Gai., 6 ad XII tab., D., 44, 6, 3).
5. – in XII tabulis legem esse, ut quodcumque postremum populus iussisset, id ius ratumque esset (Liv., 7, 17, 12 ; Cf. Liv., 9, 34, 6. 7).

Таблица XII

1. Воведено е законско право на залог, на пример според Законот на 12 таблици против оној кој купил жртвувано животно, а не ја платил цената, а исто така и против оној кој не ја платил закупнината за добитокот која му е дадена за да од така добиените пари се подготви за гозба, т.е. жртва.
2. a. Ако робот изврши кражба или стори штета... 2.b. Од противправните дела на синовите и робовите може да се подигнат ноксални тужби, со кои е препуштено на таткото или господарот или да ја исплатат пресудата или да го предадат сторителот... Востановени се со законите или едиктите на преторот: со законите на пример тужба заради кражба која ја предвидел Законот на 12 таблици.
3. Ако подигне лажна сопственичка тужба, ако сака... нека се одредат три арбитра и според нивната одлука нека плати двојна вредност на плодовите.
4. Забрането е (според Законот на 12 таблици) да се посвети на боговите ствар која е предмет на спор, во спротивно ќе плати двоен износ... но не е речено дали тој износ оди во државна благајна или кај противникот на спорот.
5. Во Законот на 12 таблици постои пропис дека сè она што подоцна народот ќе го изгласа ќе биде законите и признато.

ПРИЛОГ 2

Lex Aquilia de damno

Аквилијевиот закон за штета

Прва глава

Si quis servum servamve alienum alienamve: quadrupedem vel pecudem iniuria occiderit, quanti id in eo anno plurimi fuit, tantum aes dare domino damnas esto (Ulp. D. 9, 2, 1, 1)

Оној кој безправно ќе убие туѓ роб или туѓо четириножно животно нека биде осуден да му ја исплати на сопственикот највисоката вредност што тие ја имале во тековната година.

Втора глава

Adstipulatorem qui pecuniam in fraudem stipulatoris acceptam fecerit, quanti ea res est, tanti action constituitur (Gai 3.215)

Против адстипулаторот¹⁸ кој на штета на доверителот ќе отпушти долг, се востановува право на тужба во износ на отпуштениот долг.

Трета глава

Ceterarum rerum praeter hominem et pecudem occisos si quis alteri damnum faxit, quod usserid fregerit ruperit injuria quanti ea reserit in diebus triginta proximis, tantum aes domino dare damnas esto (Ulp. D. 9.2.27.5)

Оној кој што на друг ќе му причини штета на останатите ствари, ствари различни од робовите и животните (*тие се уредени во првата глава од овој закон* (забелешка на авторот)) односно бесправно ќе ги запали, ќе ги скрши или уништи ќе биде должен на сопственикот да му исплати онолку колку што стварта вредела во последните 30 дена.

¹⁸ Адстипулатор – спореден доверител во еден облигационен однос

ПРИЛОГ 3

Constitutio Antoniniana или Едиктот на Каракала за доделување на римско граѓанство од 212 година од н.е.

Imperator Caesar Marcus Aurelius Severus Antoninus Augustus dicit: Nihil optabilius vel magis quaerendum est quam querellas et libellos... et diis sanctissimis gratias quem agree quod quae talis gratiae occasion nunc mihi contingat. Itaque, existimans sic magnifice et religiose posse maiestati eorum statis facere, si peregrines, quotiens cumque subingrediantur in meos homines in...Deorum, indicam, do omnibus peregrinis qui sunt in orbe civitatem Romanam, manente quocumque genere rerum publicarum, exceptis dediticiis. Oportet enim omnia...iam et nunc...rem partier maiestati Romani populi...erga peregrines evenisse. Super autem...reliquos...cuiuscumque regionis...

Царот, цезарот Марко Аурелие Север Антонин, Августот вели: Ништо не е така посакувано и вредно труд, како споровите и тужбените барања... Затоа на пресветите богови им заблагодарувам што ми е пружена прилика за ваква молост. Затоа, сметајќи дека на нивното величество можам на највозвишен и најпобожен начин да им удоволам, ако peregrinите, кога ќе бидат вклучени меѓу моите луѓе, во...Повикувајќи ги боговите, им доделувам на сите peregrини, кои се на светот, римско граѓанство, со тоа што остануваат на сила сите облици. Треба имено...сите...порано и сега...еднакво величеството на римскиот народ...кон peregrините да опстане. А што... останатите... во било која област...

Содржина

Воведни напомени.....	2
1. Вежби за проверка и утврдување на знаењето на тема извори на римското право..	3
2. Вежби за проверка и утврдување на знаењето на тема статусно и семејно право...	9
3. Вежби за проверка и утврдување на знаењето на тема имотно право.....	24
4. Прилог 1: Закон на 12 таблици.....	47
5. Прилог 2: Lex Aquilia de damno.....	56
6. Прилог 3: Едиктот на Каракала.....	57